

İntihal | Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi.

| This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

CİCERO VE AUGUSTİNUS'TA İNSAN DOĞASI VE DEVLET

HUMAN NATURE AND THE STATE IN CICERO AND AUGUSTINE

Oğuzhan Mehmet Şahin*

ÖZ

Bu çalışmada, Batı düşüncesinde önemli yer tutan Cicero ve Augustinus'un insan doğası ve devlet anlayışları ele alınmaktadır. Önemli bir düşünür olmasının yanı sıra Roma tarihinin büyük devlet adamlarından biri de olan Cicero, Roma Cumhuriyeti'ni ideal bir devlet düzeni olarak görmüş ve doğal hukuk ile adaleti, insan doğasının evrensel değerleri olarak kabul etmiştir. Ona göre adalet, toplumun bir arada tutulmasını sağlayan temel ilkedir ve hukukun kaynağı doğal yasalar olmalıdır. Bununla birlikte, eşitsizlikler üzerine kurulu bir siyasal ve toplumsal düzenin gerekliliğini savunmuş, bu düşüncesiyle aristokrasiye dayalı bir cumhuriyet rejimini desteklemiştir. Augustinus ise Hristiyan teolojisinin etkisinde, insanın doğasını ilk günah kavramı üzerinden ele almıştır. Ona göre insan doğası özünde iyidir ancak ilk günah ile lekelenmiştir ve bu durum, insanın dünyevi arzulara yenik düşmesine neden olur. Devlet anlayışında, "Tanrı Devleti" ve "Dünya Devleti" ayrımını yapmış, Tanrı Devleti'ni ruhani ve ebedi kurtuluşun simgesi olarak görmüştür. Dünya Devleti ise günahkâr insan doğasının bir sonucu olarak kusurlu ve geçici bir yapıdır. Augustinus'a göre insanın asıl amacı, Tanrı Devleti'ne ulaşarak ebedi mutluluğu elde etmektir. Makale, Cicero'nun antik Yunan düşüncesinden etkilenerek Roma'ya uyarladığı evrensel hukuk anlayışı ile Augustinus'un Hristiyan teolojisi temelindeki kurtuluş odaklı yaklaşımını karşılaştırır. İki düşünürün insan doğası ve devlet üzerine geliştirdiği fikirler, antik çağdan Orta Çağa geçişte siyaset ve ahlak felsefesine köprü oluşturmuştur.

Anahtar Kelimeler: Cicero, Augustinus, İnsan Doğası, Devlet, Roma Siyasal Felsefesi.

* Arş. Gör. Artvin Çoruh Üniversitesi, Hopa İktisadi İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, Hukuk Bilimleri Anabilim Dalı.

0009-0009-1012-9469 | sahinom@ankara.edu.tr

Bu çalışma, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı'nda gerçekleştirilen "İnsan Doğası Kavramı ve Devlet" başlıklı doktora tez çalışmasından üretilmiştir.

Bu eser Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası Lisansı ile lisanslanmıştır.

This work is licensed under Attribution-NonCommercial 4.0 International.

ABSTRACT

This study examines the conceptions of human nature and the state as developed by Cicero and Augustine, two prominent figures in Western thought. Cicero, in addition to being a significant philosopher, was one of the great statesmen of Roman history. He regarded the Roman Republic as an ideal political order and considered natural law and justice as universal values inherent in human nature. According to him, justice is the fundamental principle that holds society together, and the source of law should be natural laws. However, he advocated for a political and social order based on inequalities, supporting an aristocracy-based republican regime with this perspective. Augustine, on the other hand, approached human nature through the lens of Christian theology, particularly the concept of original sin. He argued that human nature is inherently good but was tainted by original sin, leading humanity to succumb to worldly desires. In his understanding of the state, Augustine introduced the distinction between the "City of God" and the "Earthly City." He regarded the City of God as the symbol of spiritual and eternal salvation, while the Earthly City was seen as a flawed and temporary structure resulting from humanity's sinful nature. According to Augustine, the ultimate purpose of human life is to achieve eternal happiness by reaching the City of God. The article compares Cicero's universal concept of law, adapted from ancient Greek thought to fit Roman culture, with Augustine's salvation-focused approach rooted in Christian theology. The ideas of these two thinkers about human nature and the state served as a bridge for political and moral philosophy during the transition from antiquity to the Middle Ages.

Keywords: Cicero, Augustine, Human Nature, State, Roman Political Philosophy.

GİRİŞ

Bu çalışmanın amacı insan doğası ve devlet kavramları arasındaki ilişkiye felsefi ve tarihsel bir perspektif üzerinden odaklanarak, Batı felsefesindeki dönüşümlerin izini sürmektir. İnsan doğası her dönemde siyaset felsefesi çalışmalarında ele alınan temel kavramlardan olmuş, pek çok düşünür tarafından insan doğası kavramının devlet kavramıyla ilişkisi üzerine farklı yaklaşımlar ortaya konulmuştur.

İnsan doğası ve devlet kavramları, siyaset felsefesi tarihinde birbirinden bağımsız düşünölemeyecek iki temel konudur. Devletin varlık sebebi, insanın doğasına ilişkin belirli kabulere dayanır ve siyasal düzenlerin meşruiyet temelleri büyük ölçüde insan doğası hakkında yapılan yorumlara bağlıdır. Tarih boyunca düşünürler, insanın doğal eğilimlerinin siyasi yapıları nasıl şekillendirdiği, adalet ve hukuk anlayışlarının birey-toplum ilişkilerine nasıl yansıdığı üzerine farklı teoriler geliştirmiştir. Bu çalışmada, insan doğası ve devlet kavramlarının birbirine nasıl içkin olduğu ve bu ilişkinin tarihsel süreçte nasıl farklı siyasal anlayışlara yol açtığı incelenmektedir.

Siyaset felsefesi tarihi boyunca devlet, birçok farklı düşünür tarafından insan doğasının çeşitli yönlerine hem bir yanıt hem de bir yansıma olarak ele alınmıştır. İnsanlar, doğaları gereği bir arada yaşama, iş birliği yapma ve güvenlik arayışı içinde olsalar da, bireysel çıkarlarını gözetme ve çatışma eğilimlerine de sahiptirler. Böyle bir durumda, insan doğasında içkin olan karışıklıkların bir dengeye oturtulması gerekliliği ortaya çıkar. Devlet ise, bu dengeyi sağlamak için gerekli olan düzeni ve hukuku tesis eden bir yapı olarak görölmektedir. Bir yandan bireylerin özgürlüklerini koruma ve refahlarını artırma hedefi güderken, diğer yandan toplumun bir bütün olarak uyum içinde var olmasını sağlamayı amaçlar.

Bu iki kavramın birlikte ele alınması, birey ile toplum arasındaki ilişkiyi derinlemesine anlamak için gereklidir. İnsan doğasının bireysel ve toplumsal yönleri, devletin yalnızca bir baskı aracı değil, aynı zamanda toplumsal dayanışmayı ve iş birliğini mümkün kılan bir araç olarak işlev görmesini sağlar. Aynı şekilde, devletin yapısı ve işleyişi, insan doğasının sınırlarını ve potansiyelini şekillendirir. Bu karşılıklı ilişki, siyaset felsefesinin insanı ve toplumu anlama çabasında merkezi bir yer tutar.

İnsan doğasının siyasal düzenlerle olan ilişkisi, tarih boyunca filozofların ve hukukçuların en temel meselelerinden biri olmuştur. Antik Yunan'dan itibaren devletin doğası, amacı ve meşruiyeti hakkında çeşitli kuramlar geliştirilmiş, özellikle Platon ve Aristoteles gibi düşünürler insanın doğuştan toplumsal bir varlık olup olmadığı sorusu etrafında şekillenen siyaset anlayışlarını temellendirmiştir. Aristoteles, insanın doğası gereği "politik bir hayvan" olduğunu ve en iyi yaşam biçimine ancak devlet içinde ulaşabileceğini savunurken, Platon ideal devlet düzenini bilgelik, adalet ve erdem ilkeleri çerçevesinde kurgulamıştır. Ancak Roma düşüncesi, Yunan dünyasından devraldığı bu mirası, daha pratik ve hukuksal bir düzlemde yeniden yorumlamıştır.

Roma siyaset felsefesinin en önemli temsilcilerinden biri olan Cicero, Antik Yunan düşüncesini Roma'nın siyasal ve toplumsal gerçekliği ile uyumlu hale getirmiş, özellikle doğal hukuk ve adalet kavramlarına yaptığı vurguyla sonraki yüzyıllarda siyasal teoriler üzerinde

önemli bir etki bırakmıştır. Cicero'nun doğal hukuk anlayışı, insan doğasının evrensel ahlaki ilkelerle uyumlu olduğunu ve hukukun bu doğal ilkelere dayanması gerektiğini ileri sürmüştür. Bu bakış açısı, bireylerin ve toplumların hukuk karşısındaki konumlarını belirlerken, aynı zamanda adaletin siyasal düzenin temel taşı olduğu fikrini güçlendirmiştir.

Ancak Roma'nın çöküşü ve Hristiyanlığın yükselişi, siyasal düşüncede köklü bir dönüşümü de beraberinde getirmiştir. Augustinus'un yaşadığı dönem, Roma'nın Hristiyanlıkla bütünleştiği ve antik dünyanın sona ermekte olduğu bir tarihsel bağlama sahiptir. Bu nedenle Augustinus, siyasal düzeni ve insan doğasını değerlendirirken, Cicero'dan farklı olarak teolojik bir çerçeve içinde hareket etmiş ve insan doğasını "günahkâr" olarak tanımlayarak siyasal düzeni bu ekseninde değerlendirmiştir. Ona göre, dünyevi iktidarlar kaçınılmaz olarak kusurludur ve insanların nihai kurtuluşu ancak Tanrı Devleti'ne ulaşmakla mümkün olabilir.

Bu tarihsel değişim, insan doğasının siyasetle ilişkilendirilme biçimini temelden dönüştürmüştür. Antik çağda siyaset ve hukuk, insanın rasyonel doğasına uygun bir düzen yaratmayı amaçlarken, orta çağ düşüncesinde siyasal düzen, insanın günahkâr doğası nedeniyle zorunlu hale gelen bir araç olarak görülmeye başlanmıştır. Cicero'nun siyaset felsefesi, bireyin akıl yoluyla iyiye yönelmesini öngören bir anlayışa dayanırken, Augustinus insan iradesinin zayıflığını ve Tanrı'nın inayetine duyulan ihtiyacı vurgulamaktadır. Bu iki bakış açısı arasındaki farklılık, modern siyasal teorilerin doğuşunda da kendini göstermiştir: Doğal hukuk geleneği ve seküler siyasal düzen anlayışı, büyük ölçüde Cicero'nun etkisini taşıırken, Tanrı Devleti fikri, orta çağ boyunca teokratik yönetimlerin temel referanslarından biri olmuştur.

Çalışmanın temel problemi, antik ve orta çağ düşünce gelenekleri çerçevesinde insan doğası ve devlet arasındaki ilişkinin nasıl ele alındığıdır. Özellikle Cicero ve Augustinus'un bu konudaki yaklaşımları, hem Antik Roma'nın hukuki ve siyasal mirasının hem de Hristiyan teolojisinin devlet anlayışını nasıl dönüştürdüğünü görmek açısından önemli bir karşılaştırma zemini sunmaktadır. Cicero, doğa yasasına dayanan bir adalet ve hukuk anlayışı geliştirerek siyasal düzenin temelinde rasyonel ilkeler bulunduğunu savunmuştur. Buna karşılık Augustinus, insanın günahkâr doğasını merkeze alan bir perspektifle dünyevi iktidarlara kusurlu ve geçici yapılar olarak değerlendirmiştir. Bu farklılık, Antik Çağ'ın akıl temelli siyaset anlayışından Orta Çağ'ın ilahi kurtuluş merkezli yönetim anlayışına geçiş sürecini anlamada kritik bir rol oynamaktadır.

Bu bağlamda, Cicero ve Augustinus'un siyaset felsefelerinin karşılaştırmalı analizi, yalnızca klasik düşüncenin gelişimini anlamak için değil, aynı zamanda günümüz siyaset teorilerinin temellerini kavramak açısından da önem taşımaktadır. Antik çağdan orta çağa geçiş sürecinde insan doğasının nasıl yorumlandığı, modern siyasal düşüncenin şekillenmesinde belirleyici bir rol oynamış ve birey-devlet ilişkisi üzerine yapılan tartışmalara farklı açılımlar getirmiştir. Cicero ve Augustinus, Batı siyaset felsefesinin iki temel taşı olarak, insan doğası ve devlet anlayışları bakımından farklı perspektifler sunmuşlardır. Cicero, doğal hukuk ve akıl üzerine kurulu bir siyaset anlayışını savunurken, Augustinus teolojik temelli bir siyasal düşünce geliştirmiştir. Cicero'nun yaklaşımı modern hukuk ve siyaset teorilerinin temelini oluştururken, Augustinus'un Tanrı Devleti anlayışı Orta Çağ boyunca teokratik yönetimlerin referans

noktası olmuştur. Bu iki düşünürün devlet ve insan doğasına ilişkin görüşleri, antik çağdan Orta Çağ'a geçişte siyaset felsefesinde yaşanan dönüşümleri anlamak açısından büyük bir önem taşımaktadır.

I. ROMA FELSEFESİNDE CİCERO VE AUGUSTİNUS

Roma felsefesinde Seneca, Epiktetos, Marcus Aurelius gibi önemli temsilcileri olan Stoacı felsefe Roma düşüncesini en çok etkileyen Antik Yunan felsefi akımlarındandır. Bununla birlikte Roma düşünce dünyası üzerinde Antik Yunan felsefesinin sadece Stoacılık ile sınırlı olmaktan çok daha öte, bütüncül bir etkisi vardır. Bu etkinin en belirgin şekilde ortaya çıktığı isim ise Roma'nın büyük düşünürü ve devlet adamı Marcus Tullius Cicero'dur. Cicero'nun felsefesinde, özellikle de ahlak felsefesinde, Stoacı düşüncenin etkileri olmakla birlikte, siyaset felsefesinde Platon ve Aristoteles'in etkisi göze çarpmaktadır. Ayrıca etkilendiği akımlara zaman zaman getirdiği eleştiriler de Cicero'yu herhangi bir felsefi akımın içine yerleştirmeyi zorlaştırmakta, onu eklektik bir düşünür haline getirmektedir.¹ Bu yönüyle Cicero'yu Platoncu ya da Stoacı bir düşünür olarak sınıflandırmaktansa "Romalı" bir düşünür olarak sınıflandırmak daha doğru olacaktır. Zira Cicero'nun felsefi uğraşı aslında Antik dönem düşüncesinin Roma'nın kültürü ve düşünsel dünyasıyla bağdaştırılmasıdır. Bu nedenle Cicero'nun, Roma kültürünü ve ideolojisini en berrak şekilde yansıtan filozof olduğu söylenebilir.²

Hristiyanlığın ortaya çıkışı, yaygınlaşması ve ardından resmi din olarak kabulüyle devam eden sürecin Roma felsefesindeki yansıması ise Patristik felsefe olarak adlandırılan akımın ortaya çıkışıdır. Patristik felsefe temelde kilise babalarının (patriklerin) yazılarından oluşmaktadır ve erken dönem Hristiyan felsefesi ya da Hristiyan felsefesinin ilk dönemi olduğu söylenebilir. Bu yazıların başlıca konusu İncil'in ve Hristiyanlığın açıklanması ve yorumlanması olmakla birlikte toplum, iktidar, devlet gibi dünyevi/politik alandaki kavramlar da incelenmektedir. Patristik felsefenin ilk büyük ismi ve aynı zamanda en önemli temsilcisi ise Aurelius Augustinus'tur. Augustinus aynı zamanda Katolik Kilisesinin Doktorları olarak anılan dörtlünden biridir³. Hatta etkisi kendi çağının o kadar ötesine geçmiştir ki, esasen kendisi Roma imparatorluğunun son dönemlerinde yaşayan, Roma Hristiyanlığının bir temsilcisi olmakla birlikte Orta Çağ Hristiyanlığını en çok etkileyen isimlerden biridir. Augustinus'un düşünceleri Orta Çağın sonlarına kadar adeta Katolik kilisesinin temel doktrini olarak kabul görmektedir. Bu yönüyle Augustinus, Katolik Hristiyanlığın ikinci büyük felsefi akımı olan Skolastik düşüncenin en önemli temsilci sayılan Thomas Aquinas'la birlikte Katolik düşüncesinin en büyük iki isminden biri olarak kabul edilmektedir.

Roma felsefesinde iki farklı akımı temsil eden iki büyük düşünür olarak Marcus Tullius Cicero ve Aurelius Augustinus insan doğası ve devlete dair geliştirdikleri kuramlarıyla Batı felsefesi tarihinde önemli izler bırakmışlardır. Cicero, antik Yunan felsefesini Roma'nın siyasal ve toplumsal yapılarına uygun bir şekilde sentezleyen, Stoacılığın izlerini taşıyan ahlak ve Platon

¹ Neal Wood, *Cicero's Social and Political Thought*, California: University of California Press, 1991, s. 58

² Ellen Meiksins Wood, *Yurttaşlardan Lordlara*, çev. Oya Köymen, İstanbul: Yordam Kitap, 2020, s.144

³ Aziz Ambrosius, Aziz Hieronymus, Augustinus ve Papa Büyük Gregorius, Katolik Kilisesinin dört doktoru olarak anılmaktadır. Bunlardan ilk üçü aynı dönemde yaşamışken Gregorius yaklaşık 2. yy sonrasına ait bir figürdür. Bertrand Russell, *Batı Felsefesi Tarihi 2. Cilt*, çev. Ahmet Fethi Yıldırım, İstanbul: Alfa Yayınları, s. 61

etkisindeki siyaset felsefesi ile tek bir felsefi akıma sığdırmanın zor olduğu bir filozoftur. Adaletin ve doğal hukukun insan doğasından kaynaklanan ve toplumu bir arada tutan evrensel değerler olarak ele alındığı Cicero felsefesi aynı zamanda Cumhuriyetçi ideallerin bir savunusudur. Platon'un aksine ideal devletin somut bir varlığı olduğu düşünen Cicero bu ideal devleti Roma Cumhuriyeti'nde bulmaktadır. Adalet ise bu devletin toplumsal ve siyasal düzeninin temel yapıtaşıdır.

Aurelius Augustinus ise erken dönem Hristiyan felsefesinin ilk büyük ismidir. Dolayısıyla onun insan doğasına dair görüşleri Hristiyan teolojisi etkisinde gelişmiştir. Özgür irade, günah, Tanrı'ya bağlılık insan doğasını şekillendiren kavramlardır. İlk Günah doktrinini sistematik bir şekilde ele almasıyla Orta Çağ felsefesinde insanın "yurttaş" kimliğini kaybedip "günahkâr" yeni insan anlayışının ortaya çıkmasında önemli bir etkisi olmuştur. Tanrı Devleti kuramıyla ise Orta Çağ'ın kurtuluşçu Hristiyan teolojisinin temellerini atmıştır.

Bu çalışmada Cicero ve Augustinus'un insan doğası ve devlete dair görüşleri ele alınacak, bu iki ismin benzeştikleri ve ayrıştıkları noktalar üzerinde durulacaktır. İki düşünürün ele aldığı kavramlar sadece kendi dönemlerinde değil, sonraki yüzyıllarda da siyaset felsefesinin temellerini şekillendirmeye devam etmiştir. Cicero'nun düşünceleri, hukuk devleti ve insan hakları gibi modern kavramlara ışık tutarken; Augustinus, ortaçağın kurtuluş teolojisinin ve dini temelli siyasal düşüncenin temelini atmıştır. Bu çalışma, iki düşünürün eserlerini karşılaştırarak, Batı düşüncesindeki devam ve kopuş noktalarını belirginleştirmeyi amaçlamaktadır. Aynı zamanda, Cicero ve Augustinus'un düşüncelerinin, Antik Çağ'dan Orta Çağ'a geçişin entelektüel tarihindeki yerini çizmek de çalışmanın bir diğer hedefine işaret eder

II. CİCERO

Roma tarihinin iç savaşlar ve toplumsal çatışmalarla dolu dönemlerinden birinde yaşamış olan Cicero Roma siyasal düşüncesinin en önemli temsilcilerinden biri olarak kabul edilebilir. Siyasal düşüncesi büyük oranda içinde yaşadığı zamanın ruhundan etkilenmiştir. Cicero'nun en temel motivasyonu cumhuriyet rejiminin korunmasıdır, bu motivasyon gerek felsefesinin aldığı yönü gerekse de politik hayattaki tutumunu ve eylemlerini şekillendirmiştir. Cicero'nun cumhuriyet rejimini savunmasındaki temel neden ise Roma'nın bir monarşiye dönüşmesi halinde tek kişinin egemenliğine karşı halkın özgürlüğünü değil aristokrat sınıfın çıkarlarını savunmaktır.⁴ Bu nedenle Cicero düşünsel olarak hem monarşik eğilimlere hem de her türlü sosyal reform ve devrime karşı olmuştur.

Cicero siyasal düşüncelerini büyük ölçüde iki yapıtında ortaya koymuştur. Bunlar *De Re Publica* (Devlet Üzerine) ve *De Legibus* (Yasalar Üzerine) adlı yapıtlarıdır. Bu yapıtların Platon'un başlıca yapıtları olan Devlet ve Yasalar ile aynı isimleri taşıması şüphesiz dikkat çekicidir ve elbette bir rastlantı değildir. Cicero, Platon'un bu eserlerinde yarattığı soyut ideal devlet fikrinin ayaklarının yere basmadığı fikrindedir. Platon'un havada kalan bu soyut ideal devletin yeryüzündeki karşılığını anlatmak, yani ideal devlet fikrini somutlaştırıp ayaklarını

⁴ Elizabeth Asmis, "The State as a Partnership: Cicero's Definition of 'Res Publica' in his Work 'On The State'", History of Political Thought, 25/4 (2004), s. 585-586

yere bastırmak için bu eserleri kaleme almıştır.⁵ Bunların haricinde ayrıca *De Officiis* (Yükümlülükler Üzerine) adlı eserinde de yine siyasal sorunlara değinmektedir.

Cicero'nun siyasal felsefesinin amacının Platon'un soyut ve ideal devletinin yeryüzündeki karşılığını bulmak ve ortaya koymak olduğunu söylemiştik. Onun için yeryüzünün ideal devleti elbette ki Roma'dır. Aslında sadece Roma değil, Roma Cumhuriyeti demek daha doğru olacaktır; zira Cicero cumhuriyet rejiminin ateşli bir savunucusudur. Bu eserlerle yapmaya çalıştığı şey Antik Yunan döneminin Sokrates'ten Stoacılara kadar gelen felsefi mirasını Roma toplumuna ve Roma düşüncesine uyarlamak, bu eserlerdeki düşünsel mirası Roma yurttaşlarının anlamasını sağlayabilmektir. Çünkü içinde yaşadığı dönem çalkantılarla dolu ve büyük siyasal/toplumsal dönüşümlerin yaşandığı bir dönemdir. Cicero'ya göre Roma bozulmakta ve yozlaşmaktadır. Bunun nedeni ise eski erdemlerin, geleneklerin yitip gitmesi ve dolayısıyla ahlaki yapının bozulmasıdır.⁶ Cumhuriyet rejiminin çözülmesine ve Roma'nın bir imparatorluğa dönüşmesine yol açan dönemin tarihsel gelişmeleri de Cicero'ya göre Roma'nun yüzyüze kaldığı bu bozulma ve yozlaşmayla doğrudan alakalıdır. Cumhuriyet rejimini de Roma toplumunun erdemleri ve geleneklerinin bir parçası olarak görmektedir. Bu nedenle hem siyaset felsefesi hem de siyasi kariyeri cumhuriyeti savunmaya adanmıştır.

Roma Cumhuriyeti'nin son dönemlerinde yaşayan, aynı zamanda cumhuriyetin önemli devlet adamlarından biri olarak aktif olarak siyasetin içinde yer alan Cicero, cumhuriyetin çözülmesine giden süreçte yaşanan birçok toplumsal ve politik olayın doğrudan merkezinde yer almıştır. Catilina komplosu, Julius Caesar'ın diktatörlüğü ve Marcus Antonius ile Octavianus arasındaki iktidar savaşı gibi cumhuriyet rejimini tehdit olaylara tanıklık etmiş ve hatta dönemin önemli bir siyasi figürü olarak bu olaylarda aktif bir şekilde rol almıştır. Bu olaylar hem Cicero'nun cumhuriyet rejimine bağlılığını güçlendirmiş, hem de sonunda Marcus Antonius'a karşı Senato'da cumhuriyetin üstünlüğü savunması hayatına mal olmuştur.

A. DOĞAL HUKUK VE ADALET ANLAYIŞI

Platoncu ve Stoacı düşüncelerin bir sentezi olan Cicero felsefesinde Stoacılığın etkisinin en yoğun hissedildiği alan doğal hukuk ve adalet anlayışıdır. Cicero'nun doğal hukuk anlayışının özgün yanı bu kavramı ele alış şeklinde yatmaktadır. Doğal hukuk ilk kez Cicero tarafından kapsamlı ve bütüncül bir şekilde kavramsallaştırılmış ve Cicero'nun bu doğal hukuk kavramsallaştırması kendinden sonra doğal hukuk anlayışını tam anlamıyla sistematik bir hale getirecek olan Hristiyan teorisinin de temellerini oluşturmuştur.⁷ Cicero'nun Stoacı düşünce üzerine kurduğu ve Hristiyan teorisine de ilham veren doğal hukuk anlayışı Antik Çağ'dan Orta Çağ'a düşünsel bir köprü işlevi de görmektedir. Cicero'nun felsefesinin bu işlevini sağlayan başlıca neden onun Stoacı doğal hukuk yaklaşımının gerek Roma gerek Orta Çağ felsefesinin

⁵ Pelin Atayman Erçelik, "Cicero", Siyasal Düşünceler Tarihi, Der. Ahu Tunçel ve Kurtul Gülenç, Ankara: Doğu Batı Yayınları, 2021, s. 66

⁶ Mehmet Ali Ağaoğulları ve Levent Köker, İmparatorluktan Tanrı Devletine, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 1996, s. 44

⁷ Wood, Cicero's Social and Political Thought, s. 70

rasyonel temellere oturtulmasında ve bu iki felsefenin “evrensellik” ortak paydası üzerinde buluşturulmasındaki etkisidir.⁸

Hukuk ve adalet Cicero’nun devletin varlığı ve sürekliliği için mutlak surette gerekli gördüğü kavramlardır. Hukukun ve adaletin kaynağı ise “doğa yasası (lex naturae)” dir. Yani adalet ve hukuk insan iradesinin bir ürünü değil kaynağını doğadan ve insan doğasından alan kavramlardır. Bu kaynak ise insan ve tanrının ortak ögesi olan evrensel akıl (summa lex)’tir. Evrensel akıl aynı zamanda doğru akıldır, bütün yasalardan ve devletlerden çok uzun zaman öncesinde bile var olan, yüce/tanrısallı yasadır.⁹ Cicero yasa (lex) kelimesini de sadece bu tanrısallı yasa için kullanmaktadır:

Yasa ne insanların zihinlerinde tasarlayarak oluşturduğu ne de halkların kararı olan bir şeydir, aksine genel olarak evreni yönetme ve yasaklama bilgeliğiyle idare eden ebedi bir olgudur. Buna bağlı olarak, ilk ve nihai yasanın her şeyi aklıyla düzenleyen ya da yasaklayan tanrının zihni olduğunu söylüyorlardı. Bu yüzden tanrıların insan soyuna verdiği yasa haklı olarak övülmüştür. Zira o yönetmeye ve yasaklamaya uygun olan bilgenin aklı ve zihnidir.¹⁰

İnsanların ve tanrıların paylaştığı ortak doğru akıl, insanlara doğa tarafından verilmiştir. Bu akla sahip olan aynı zamanda yasaya da sahiptir. Yasa ise adaletin ve hukukun kaynağı olduğuna göre hukukun ve adaletin kökeni insanlar ve tanrılar tarafından paylaşılan bu doğru akıldır.¹¹ Cicero’nun doğal hukuk anlayışı da buradan doğar. Ona göre adalet ve hukuk insan üretimi yasaların sonucu değildir; tam tersine insan üretimi yasalar kaynağını doğal akıldan alan hukuk ve adalet üzerine inşa edilmelidir. İnsanların asıl itaat etmesi gereken dünyanın farklı yerlerindeki farklı devletlerin yasaları değil, bütün insanlığın paylaştığı evrensel yasadır.¹²

Akıl, Cicero düşüncesinde sadece adaletin ve hukukun kaynağı işleviyle de sınırlı bir kavram değildir. Cicero’ya göre akıl aynı zamanda insanı diğer tüm canlılardan ayıran başlıca özelliğidir. Bütün canlılar arasında akla sahip olan tek canlı insandır ve diğer canlılar, insanların faydasına doğa tarafından sunulmuştur. Çünkü insan akla sahip olmasıyla diğer bütün canlılardan farklı bir doğaya sahiptir. Dolayısıyla insan doğası gereği diğer canlılardan üstün bir konumdadır.¹³ Cicero, aklı bu şekilde insanın ayırt edici özelliği olarak belirlemekle ve onu insan varoluşunun merkezine yerleştirmekle, onu kendi insan doğası yaklaşımının temel unsurlarından biri haline getirmektedir.

Cicero’da toplumu bir arada tutan yukarıda bahsedildiği üzere adalettir. Adalet ise doğa yasasından kaynaklanmaktadır. Doğa yasası da tıpkı insan gibi doğru/tanrısallı akıldan pay almaktadır. Cicero’nun etkilendiği Helenistik dönem akımlarından Stoacılık ve Epikürosçulukta da adalet toplumu bir araya getiren temel kavram olarak ele alınmaktadır. Ancak özellikle Epikürosçu düşüncenin adalet anlayışı, Epikürosçuluğun sahip olduğu faydacı etik tarafından şekillenmektedir. Epiküros’un düşüncesinde adaletin toplumu bir araya getirmesinin nedeni

⁸ Pelin Atayman Erçelik, “Cicero’da Doğal Hukuk Anlayışı”, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008, s. 60-61

⁹ Elizabeth Asmis, “Cicero on Natural Law and the Laws of the State”, *Classical Antiquity*, 27/1, 2008, s.8

¹⁰ Cicero, *Yasalar Üzerine*, çev. C. Cengiz Çevik, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2021, s. 37

¹¹ Asmis, “Cicero on Natural Law and the Laws of the State”, s. 19

¹² Cicero, *Yasalar Üzerine*, s. 11-12

¹³ Ateş Uslu, *Siyasal Düşüncelerin Toplumsal Tarihi – 1*, İstanbul: Yordam Kitap, 2022, s. 177

insanların birbirine karşılıklı olarak zarar vermesini engellemesi, dolayısıyla toplumun adaletin faydasını görmesidir.¹⁴ Yani adalet bir bakıma bireylerin birbirlerine zarar vermeme yönünde karşılıklı anlaşması olarak ele alınmaktadır. Bu durumun yarattığı fayda da insanın hazzı ulaşmasını sağlar bu nedenle adalet kendinde iyi bir kavram olarak değil sonuçları nedeniyle faydalı, dolayısıyla iyi bir kavram olarak ele alınmaktadır.

Cicero kendi adalet anlayışını ise çok ciddi bir Epikürosçuluk eleştirisi üzerine inşa etmektedir. Yukarıda değinildiği üzere Cicero'nun adaleti kaynağı hakiki yasa/doğa yasasından dolayısıyla tanrısal/doğru akıldan almaktadır. Bu nedenle adalet özünde/kendinde iyi bir kavram olarak karşımıza çıkar. Adaleti iyi ve arzulanan yapan insanların bundan fayda sağlaması değildir. Adaletin kendisi zaten bir erdemdir, hatta erdemlerin en önemlilerinden biridir. İnsan da doğasında aynı tanrısal akıldan bir parça taşıdığı için insanların oluşturduğu toplumun da bu tanrısal erdem üzerine inşa edilmesi bir anlamda kaçınılmaz ve aynı zamanda doğru/iyi olan yaklaşım olacaktır.¹⁵ Dolayısıyla Cicero'da gerek insanların gerek toplumun doğası gereği adalet ve erdem sahibi olduğunu söyleyebiliriz.

İnsanların doğasında pay sahibi olan tanrısal akıl sadece insanın özünde doğru, iyi, adaletli, erdemli gibi olumlu sıfat ve tanımlarla algılanmasını sağlamaz. Aynı zamanda evrensel bir insan doğası yaklaşımına da fırsat verir. Zira bu tanrısal/doğru akıl bütün dünyayı dolduran akıldır ve dünyanın neresinde, hangi toplum söz konusu olursa olsun doğru akıl her zaman aynıdır. Bu düşüncede Stoacılığın evrensel dünya devleti yurttaşlığı yaklaşımının etkileri çok açık bir şekilde görülmekte, "polis" in yerini "kozmopolis" in aldığı vurgulanmaktadır.¹⁶ Bu düşüncenin en önemli sonuçlarından biri de şüphesiz Yunan düşüncesinde hâkim olan medeni-barbar ikiliğinin teorik olarak terk edilmesidir. Karşılaştığı toplumlardan ciddi şekilde etkilenen, onların kurumlarını ve düşüncelerini fayda gördüğü ölçüde özümseyip benimsemekten çekinmeyen Roma toplumu için zaten böyle keskin bir "öteki" kavramının işlevselliği ve sürdürülebilirliği de açıkçası mümkün değildir. Dolayısıyla Roma toplumunun diğer toplumlarla etkileşiminde hâkim olan "evrenselci" yaklaşımın Roma düşüncesinin ve Roma felsefesinde insanın kavranışının şekillenmesinde etkili faktörlerden biri olduğu söylenebilir.

Cicero temelleri Antik Yunan'da atılan doğal hukuk fikrini sistematik bir şekilde ele alarak doğal hukuk kuramının gelişmesinde önemli bir role sahiptir.¹⁷ Cicero'nun doğal hukuk teorisi, genellikle kendinden önceki felsefi akımlar ile çağdaş tartışmalar arasında bir köprü olarak görülmektedir. Cicero'nun doğal hukuk anlayışı, modern bireysel haklar düşüncesi açısından önemli bir çıkış noktasıdır. Cicero'nun hukukun kaynağını insan iradesinde değil, doğada ve evrensel akılda bulan felsefesi, adaletin ve hukukun, devletlerden ve pozitif yasalardan bağımsız bir biçimde var olduğunu savunmuştur. Bu düşünce, Orta Çağ boyunca başta Thomas Aquinas olmak üzere Hıristiyan düşünürler tarafından geliştirilmiş ve daha sonrasında Hugo Grotius, John Locke ve Thomas Hobbes gibi düşünürlerin doğal hukuk ve doğal hak

¹⁴ Ahmet Arslan, İlkçağ Felsefe Tarihi 4, İstanbul: Alfa Yayınları, 2023, s. 164

¹⁵ Cicero, Yasalar Üzerine, s. 23-25

¹⁶ Wood, Yurttaşlardan Lordlara, s. 147-148

¹⁷ S. Adam Seagrave, "Cicero, Aquinas, and Contemporary Issues in Natural Law Theory", The Review of Metaphysics, 62/3, 2009, s. 497

teorilerine ilham kaynağı olmuştur. Özellikle John Locke'un doğal haklar anlayışı, Cicero'nun evrensel hukuk fikriyle büyük benzerlikler taşır. Locke, tüm insanların doğuştan gelen yaşama, özgürlük ve mülkiyet haklarına sahip olduğunu savunmuş, bu hakların devlet tarafından ihlal edilemeyeceğini ileri sürmüştür. Locke'un bu yaklaşımı, Amerikan Bağımsızlık Bildirgesi ve Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi gibi modern insan hakları anlayışının temellerini oluşturan belgeleri etkilemiştir.¹⁸ Cicero zaman zaman sadece Stoacı fikirleri tekrarlamakla eleştirilse de, hukukun insan doğası ve akla dayandığına yönelik vurgusu ve çalışmalarının doğal hukuk geleneğinin şekillenmesinde kendine özgü bir rol oynadığı unutulmamalıdır.¹⁹

B. DOĞAL EŞİTLİK/SİYASAL EŞİTSİZLİK ÇATIŞMASI

Cicero'nun Stoacı felsefenin etkisiyle geliştirdiği evrensel akıl ve doğal hukuk kuramının en önemli sonucu insanlar arasında ahlakî bir eşitliğin varlığıdır. Zira bütün insanlar ortak bir akı ve bu ortak akıldan kaynaklanan doğa yasasını paylaşmaktadır; o halde ahlakî düzlemde bütün insanların aynı doğaya ve aynı akla sahip olduğunu kabul etmek gerekir. Dolayısıyla tüm insanlar ahlakî olarak eşit kabul edilmelidir. Cicero da bu eşitliği kabul eder; ancak asla bu eşitliği ahlakî alanın ötesine taşımaz. Cicero'nun savunduğu siyasal düzen eşitsizlikler üzerine kurulmuştur ve bu düzenin insanların eşitliği fikri ile açıklanması mümkün değildir.²⁰

Dolayısıyla bu insanların sadece ahlakî bir eşitlik içinde bulunmaları gerekmektedir. Doğal hukuk ve adalet anlayışının bir sonucu olarak ortaya çıkan bu fikir nedeniyle Cicero, insanların ahlakî eşitliği fikrini kuramsallaştıran ilk önemli siyasal düşünür olarak kabul edilmektedir.²¹ Cicero'nun doğa yasası fikri herkes için geçerli evrensel bir ahlak yasası anlayışını da beraberinde getirir. Fakat bu ahlakî eşitliğin toplumsal ve siyasal alanda bir karşılığı yoktur. Cicero eşitlik ve adaleti birbirinden ayırır ve eşitliğin her zaman adil bir durum ortaya koymayacağını iddia eder. Çünkü siyasal ve toplumsal düzenin devamını sağlayan bireylerin eşit siyasal haklara sahip olması değil, toplumun üyelerinin yeteneklerine ve özellikle de statülerine uygun role sahip olmasıdır, yani adalettir. Zira insanlar doğaları gereği eşit değildirler. Bazı insanların doğası diğerlerine göre daha zayıftır, bazı insanlar ise doğaları gereği erdemlidir. İnsanların doğasındaki bu farklılıkların sonucu, zayıf doğaya sahip olanların erdemli insanlar tarafından yönetilmesidir. Zira zayıf insanların doğası aynı zamanda onları gönüllü olarak daha üstün doğaya sahiplerin egemenliğine boyun edecek hale getirmektedir.²² Herkesin konumuna ve statüsüne bakılmadan eşit şekilde değerlendirilmesi adil bir durum yaratmaz:

Nitekim özgür halkların arzuladığı yasal hakların eşitliği sürdürülemez, bunun nedeni halkların da, özgür ve rahat olmalarına rağmen birçok bireye birçok özel hak tanıyor ve insanlar ile onlara sunulan onurlar arasında birçok ayırım oluşturuyor olmalarıdır. Bununla birlikte eşitlik denilen şey hiç adil değildir. Aynı onur en yüksekteki ile en alçaktakine verildiğinde, ki iki türden insanın da her toplumda bulunması

¹⁸ David S. Wiesen, "Cicero's Image in America and the Discovery of De Republica", *History of Classical Scholarship*, 2, (2020), s. 164

¹⁹ Philip Mitsis, "The Stoic Origin of Natural Rights", *Topics in Stoic Philosophy*, Der. K. Ierodiakonou, Oxford: Oxford University Press, (1999), s.155-158 Seagrave, "Cicero, Aquinas, and Contemporary Issues in Natural Law Theory", s. 495

²⁰ Wood, *Yurttaşlardan Lordlara*, s.149-150

²¹ Wood, *Cicero's Social and Political Thought*, s. 91

²² Cicero, *Devlet Üzerine*, çev. C. Cengiz Çevik, İstanbul: İthaki Yayınları, 2019, s. 143

kaçınılmazdır, buradaki eşitlik kesinlikle adil olmaz; buna karşın bu durumun en iyi vatandaşlar tarafından yönetilen sitelerde olması da mümkün değildir.²³

Cicero'nun cumhuriyet rejimini savunmadaki temel motivasyonu burada da etkilidir. Adalet-eşitlik ayrımının yapılmasında asıl amaç aristokrasi ile halk kitleleri arasındaki çatışmada aristokrasinin egemen konumunun savunulmasıdır. Burada en iyi vatandaşlar elbette o dönem Roma'nın yönetiminde de söz sahibi konumundaki mülkiyet sahibi aristokrat sınıftır; ama aynı zamanda toprak ve mülkiyet reformuna yönelik girişimler ve köle ayaklanmaları gibi olaylar nedeniyle egemenliği sarsıtıda olan bir aristokrasi söz konusudur. Toplumsal sınıflar arasında bir çatışma olduğunda çözüm çatışan taraflarda yer alanların sayısına göre değil değere göre olmalıdır. Cicero'nun kendi ifadeleriyle önemli olan “*vatandaşların sayılması değil değerinin tartılması*”dır.²⁴ Tartıya her çıkıldığında da aristokrasinin halk kitlelerine göre daha ağır basacağı konusunda hiçbir şüphesi yoktur.

Cicero'nun düşünsel hayatı kendisinin de bir parçası olduğu bu sınıfın egemenliğini ve hâkim düzeni savunma çabasının bir yansımasıdır. Bu çabanın bir sonucu olarak Cicero sadece Roma siyasal düzeninin değil, mülkiyet düzeninin de savunuculuğuna soyunmuştur, bu mülkiyet düzeninin savunulmasını da adaletin bir gereği olarak ortaya koymuştur.²⁵ Toprak reformlarına bu nedenle ciddi şekilde karşı çıkmış, bu tür taleplerin zenginleri yağmalamak için demagoglar tarafından ortaya atıldığını iddia etmiştir. Ona göre mülkiyetin ve refahın eşitsiz dağılımı doğal, eşitlik ise doğaya aykırıdır. Çünkü daha çok mülkiyete sahip olanların bu zenginliğinin disiplin, beceri, zekâ gibi konularda farklılık ve üstünlüklerinden kaynaklandığına inanmaktadır. Bu nitelikleriyle daha üstün konumda olan insanların da mülkiyetten daha büyük pay almasını doğaya aykırı bulmamaktadır.²⁶

Her ne kadar bütün insanlar evrensel olarak aynı doğayı paylaşırsalar ve ahlaki açıdan eşit de olsalar da, talihleri (fortuna) ve erdemleri (virtu) nedeniyle toplumsal hiyerarşi içinde farklı sınıflarda yer almaktadır.²⁷ Böyle bir toplumsal düzende ise adil olan herkese eşit davranmak değil, tam tersine herkesin sosyal hiyerarşideki konumuna göre davranılmasıdır. Örneğin Cicero Roma'nın sosyo-ekonomik yapısında önemli bir fonksiyonu olan kölelik rejimini de aynı bakış açısıyla ele almakta ve kölelerin içinde bulunduğu durumun adil olduğu sonucuna varmaktadır: “*En aşağı tabakadan insanlara karşı da adaletin gözetilmesi gerektiğini hatırlayalım. En aşağı koşullar ve en kötü talih kölelerinkidir, onlara sanki çalışanlarıymış gibi buyuranlar hiç de kötü bir tavır içinde sayılmaz; onlara iş buyurma ve adil davranma zorunluluğu vardır.*”²⁸ Cicero toplumsal hiyerarşiyi ve siyasal eşitsizliği savunurken Romalıların sıkça başvurduğu “talih” ve “erdem” kavramlarını kullanışı da Stoacıların evrensel bir insan doğası yaklaşımını savunurken toplumsal eşitsizlikleri “kader” üzerinden açıklamalarıyla paralellik taşımaktadır.

²³ Cicero, Devlet Üzerine, s. 144

²⁴ Cicero, Devlet Üzerine, s. 222

²⁵ Cicero, *Yükümlülükler Üzerine*, çev. C. Cengiz Çevik, İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, 2021, s.11-12

²⁶ Wood, Cicero's Social and Political Thought, s. 112

²⁷ Cicero, *Yükümlülükler Üzerine*, s. 53

²⁸ Cicero, *Yükümlülükler Üzerine*, s. 21

Toplumun farklı sınıflarında yer alan insanlar arasındaki eşitsizliği yaratan doğaları değil, talihleri ve erdemleridir.

Yukarıda bahsedildiği üzere Cicero, Platon'un "ideal devlet" kuramının soyut ve gerçeklikten kopuk olduğunu düşünmektedir. Ona göre "ideal devlet" yeryüzünde aranmalıdır ve Cicero için bu ideal devlet tam da yaşadığı zamanda ve yaşadığı yerde kolayca bulunabilir: Roma. Cicero'ya göre ideal devlet cumhuriyet yönetimiyle birlikte Roma'dır. Cicero sadece siyaset felsefesini Roma Cumhuriyetinin ideal devlet olarak savunulmasına ayırmamış, aynı zamanda bir devlet adamı olarak siyaset kariyeri boyunca da Roma'nın ve Cumhuriyet'in kurumlarının ve yapılarının savunulması için elinden geleni yapmıştır, reformcu ve devrimci karşı hayatı boyunca mücadele etmiştir.²⁹ Ona göre reform ve devrim girişimleri devletin sürekli yıkılıp yeniden inşa edilmesini sonucunu doğurur. Bundan dolayı da toplumsal düzen sürekli bir tehditle yüz yüzedir.³⁰ Cicero'nun Cumhuriyet rejimini savunmaktaki temel motivasyonu aristokrat sınıfın çıkarlarının bu rejimde yattığını düşünmesidir. Kendisi de bu sınıfın bir mensubu olarak Cicero hem monarşik yaklaşımların hem de demokratik taleplerin aristokrasinin siyasal alandaki gücünün sınırlanmasıyla sonuçlanacağını öngördüğünden ideal yönetim biçimi olarak Cumhuriyetten yana tavır almaktadır.

Cicero'nun siyasal eşitsizlik savunusunun temelinde Roma Cumhuriyeti'nin ideal devlet düzeni olmasına, bu düzende aristokrasinin egemen rolünün önemine duyduğu inanç yatmaktadır. Cicero'nun ideal devlet düzeni olarak gördüğü cumhuriyet rejiminde belirgin bir toplumsal hiyerarşi ve aristokrasinin devlet yönetiminde etkinliğine imkân veren siyasal bir rejim söz konusudur.³¹ Cicero'ya göre devlet toplumun en eğitilmiş, en donanımlı ve en yetenekli insanları tarafından yönetilmelidir. Burada önemli bir noktaya dikkat çekmek gerekir. Cicero bunu sadece yönetimin "en yetenekli yurttaşlara" bırakılması arzusu ile söylemez, aynı zamanda devlet yönetiminde yer almayı en yetenekli yurttaşlar için bir görev olarak da görmektedir:

Ancak doğa tarafından işleri idare etmeleri için donatılmış insanlar mevki edinmede ve kamu işlerini yerine getirmede asla tereddüt etmemelidir. Zira ancak bu şekilde bir devlet yönetilebilir ya da ruh yüceliği sergilenebilir. Filozoflardan hiç de geri kalmayan -hatta onları geçip geçmedikleri konusunda şüpheliyim- birçok insan debdebeli kamu yaşamını küçümsemeyi, sık dediğim gibi, ruh dinginliğini ve selametini tercih etmek durumunda kalmış, ağırbaşlı ve tutarlı duruşu sayesinde ne gelecek ne de alt edilme kaygısı içinde olmuştur.³²

Kendisi de hayatı boyunca devlet görevlerinde yer almış biri olarak Cicero'ya göre bunun için uygun doğaya ve erdeme sahip kişiler için devlet yönetiminde yer almak adeta ahlaki bir yükümlülük gibidir. Zira yönetenlerin karakteri devletin karakterini de doğrudan şekillendirir.³³ O halde toplumsal düzenin ve adaletin korunması, ki bu Cicero'nun devlete yüklediği

²⁹ Atayman Erçelik, "Cicero", s. 64-65

³⁰ Cicero, Devlet Üzerine, s. 153

³¹ Fikret Çelik, "Cicero ve Cumhuriyet Savunusu", Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2004, s. 12

³² Cicero, Yükümlülükler Üzerine, s. 33

³³ Cicero, Devlet Üzerine, s. 140

temel görevdir, ancak devletin doğru insanlar tarafından yönetilmesi durumunda mümkün olacaktır.

C. DEVLETİN TANIMI VE KÖKENİ, YÖNETİM BİÇİMLERİ, İDEAL YÖNETİM

Siyaset felsefesinin Platon, Aristoteles gibi Cicero'dan önceki başlıca düşünürleri devlet üzerine uzun ve kapsamlı çalışmalar yapmış olsalar da devletin ne olduğunu sorusuna net ve kesin bir cevap vermemişlerdir. Devleti kısa ve öz bir şekilde tanımlayarak bu soruyu cevaplayan ilk önemli siyasal düşünür Cicero'dur, bu tanımı yaparken ahlak felsefesinin kavramlarından büyük ölçüde uzak durmayı da başarmıştır.³⁴ Onun tanımına göre: “*Devlet bir halk unsurdur. Sadece alelade bir şekilde bir araya gelmiş bir insan kitlesi değil, çoğunluğun yasa birliği ve ortak yararı üzerinde anlaştığı bir topluluktur.*”³⁵ Cicero'nun bu tanımındaki en önemli nokta rastlantısal bir toplumsallık anlayışı yerine yasalar ve ortak yarar ilkeleri üzerinden bir araya gelen bir toplumun devleti oluşturacağı vurgusudur. Cicero'nun devlet konusundaki yaklaşımı toplumun birlikteliğini değerler üzerinden açıklayarak alelade bir insan topluluğu ile siyasal toplum/halk ayrımını yapmasıyla kendisinden önceki düşünsel mirastan ayrılarak özgünleşmektedir.³⁶

Devlet tanımında da gördüğümüz üzere, Cicero'da insan doğası gereği toplumsal bir varlıktır. İnsanları bir araya getiren ve bir toplum halinde yaşamalarını sağlayan şey doğal bir birlikteliktir; insan doğası gereği yalnız değil bir arada yaşamaya elverişli bir varlıktır. Devlet de bu toplumsallığın bir sonucu olarak ele alınmaktadır. Dolayısıyla Cicero'nun Aristoteles'e benzer şekilde devletin kökenini insanın toplumsallığı üzerinden ele aldığı söylenebilir.³⁷ Yukarıdaki devlet tanımının devamında kendi ifadeleriyle insanın toplumsallığı şöyle açıklar “*İnsanların bir araya gelmesinin öncelikli nedeni zayıflık değil, daha çok insanlar arasındaki doğal birlikteliktir; zira insan kendi başına, yalnız kalamayan bir türdür.*”³⁸

Cicero devletin tanımını yapmasıyla Platon ve Aristoteles gibi isimlerden ayrılma da yönetim biçimleri sınıflandırmasında onların izinden gitmektedir. Platon ve Aristoteles'e benzer şekilde yönetim biçimleri ayrımını iktidarın kimin/kimlerin elinde olduğu üzerinden yapmakta ve yine benzer şekilde üç ayrı yönetim biçimine ulaşmaktadır. Bunlar, tek kişinin yönetimi olan monarşi (regnum), seçkin bir zümre veya azınlığın yönetimi olan aristokrasi (optimatum) ve halkın yönetimi olan demokrasidir (civitas popularis). Yine Platon ve Aristoteles'in izinde bu rejimlerin bozulmuş şekillerini sayar: tiranlık (dominatus), oligarşi (potestas factionis) ve oklokrasi (dominatus multitudinis).³⁹ Yönetim biçimleriyle ilgili ayrımı yaptıktan sonra ise toplumsal düzenin korunmasını sağladığı sürece sayılan ilk üç yönetim biçiminden herhangi birinin kötü yönetim olarak nitelenemeyeceğini belirtir; ancak her birinin kendine özgü olumsuz nitelikleri de olabileceğini vurgulamaktan geri durmaz: “*Ancak krallıklarda kral dışındakiler müşterek adalete ve hükme katılmaz, aristokrasilerde ise kitle özgürlük alanından pek pay*

³⁴ Wood, Cicero's Social and Political Thought, s. 120

³⁵ Cicero, Devlet Üzerine, s. 137

³⁶ Asmis, “The State as a Partnership: Cicero's Definition of ‘Res Publica’ in his work ‘On The State’”, s. 575-576

³⁷ Ağaoğulları ve Köker, İmparatorluktan Tanrı Devletine, s. 51.

³⁸ Cicero, Devlet Üzerine, s. 137

³⁹ Wood, Cicero's Social and Political Thought, s. 139-140

*almaz, zira tüm ortak hükümden ve yetkiden yoksundur; tüm yetki halkın eline geçtiğinde ise, bu yetkiyi adil ve ölçülü bir şekilde kullansa da, yine de ortaya çıkan eşitlik haksız olur, zira bu durumda herhangi bir onur derecesi yoktur.*⁴⁰ Cicero'nun özellikle demokrasiye getirdiği eleştiri adalet-eşitlik konusundaki görüşlerinin doğrudan bir sonucu olarak okunabilir. Demokrasiye karşıdır; çünkü demokrasi farklı sosyal sınıflardan insanların eşitliğini beraberinde getirir. Böyle bir eşitlik ise Cicero'ya göre adaletli değildir ve devletin her şeyden önce adalet üzerine inşa edilmesi gerektiğinden bu ideal bir yönetim biçimi değildir.

Cicero'nun her yönetim biçiminin olumsuz yanlarından bahsederek hepsine belirli bir mesafede durma nedeni ise kendi ideal yönetim biçimini önermek üzere olmasıdır. Saydığı üç yalın yönetim biçimi içlerinde olumsuzluklar da barındırdığı için bozulmaya elverişlidir; bu nedenle de ideal yönetim olarak kabul edilmeleri mümkün değildir. Bununla birlikte olumlu yönleri de bünyelerinde barındırdıklarından topyekûn inkâr edilmelerine de gerek yoktur.⁴¹ Cicero yine de bu üç temel yönetim biçiminden birini seçmesi gerekirse krallığı tercih etmekte; ama asıl olarak bu üç yönetim biçiminden farklı bir yönetimi ideal olarak görmektedir. Bu üç yönetim biçiminin olumsuz yönlerini dışarıda bırakıp en iyi özellikleri bir araya getirilirse ideal yönetim biçimine ulaşılır. Böylece Cicero bir kez daha Platon ve Aristoteles'in izinden giderek "karma yönetim" fikrine varır. Onun ideal devlet olarak gördüğü karma yönetim ise Roma'nın cumhuriyet rejimidir: *"Nitekim öyle düşünüyorum, anlıyorum ve destekliyorum ki, hiçbir devlet yapısı, düzeni ve ilkesi bakımından babalarımızın atalarımızdan bugüne getirdiği devletle kıyaslanamaz."*⁴²

İdeal bir yönetim monarşi, aristokrasi ve demokrasinin olumlu ve faydalı yönlerini bünyesinde barındırarak her açıdan en iyi devleti ortaya çıkaracak; devletin adaleti sağlama ve toplumun ortak çıkarını koruma işlevini kusursuz bir şekilde yerine getirmesini sağlayacaktır. Bu yönetimin merkezinde Roma Cumhuriyeti'ndeki gibi aristokrasinin temsiliyetini sağlayan bir Senato yer alacak, halkın yönetime katılımını sağlayan halk meclisleri de varlığını sürdürecektir; zira halkın özgürlük duygusunun (libertas) tamamen göz ardı edilmesi mümkün değildir. Roma hukukundaki diktatörlük kurumundan ve Platon'un filozof kralından izler taşıyan "Birinci Yurttaş"ın (Princeps) yönetimi⁴³ fikri ise monarşik unsuru getirmektedir. Cicero bu meclisler arasındaki güç dengesinin ise ciddi biçimde Senato lehine olması gerektiğini savunmaktadır. Hatta karma yönetim fikrini geliştirmekteki temel motivasyonu halk kitlelerin daha çok özgürlük ve daha geniş katılım yönünde giderek artan talepleri karşısında aristokrasinin egemenliğinin sağlamaştırılmasıdır.⁴⁴

Cicero'nun Cumhuriyet'i savunmasının temelinde, insan doğası ve doğal hukuk anlayışı yatmaktadır. Cicero insan doğasına iyimser bakar ve insanların doğal olarak ahlaki doğrulara ulaşabileceklerini savunur. Bu yüzden yasalara dayalı bir düzenin herkes için en iyi yönetim şekli olduğunu düşünür. Cicero, hukukun insanlar tarafından yapılan pozitif yasaların

⁴⁰ Cicero, Devlet Üzerine, s. 139

⁴¹ Wood, Cicero's Social and Political Thought, s. 145-147

⁴² Cicero, Devlet Üzerine, s. 154

⁴³ Ağaoğulları ve Köker, İmparatorluktan Tanrı Devletine, s. 55-56

⁴⁴ Wood, Cicero's Social and Political Thought, s. 169-171

ötesinde, doğaya dayanan evrensel ilkelerden geldiğini savunur. Doğal hukuk (Lex Naturalis), evrensel ve değişmezdir. Cicero'ya göre, insan doğası rasyonel bir varlık olarak yaratılmıştır. İnsan doğası gereği adalet ve düzen arayışındadır. İnsan, aklı sayesinde doğruyu yanlıştan ayırt edebilir ve adil bir toplum kurabilir. Bireylerin erdemli yaşam sürdürebilmeleri için hukuka dayalı bir toplum düzenine ihtiyaçları vardır. Bu bağlamda, Cumhuriyet, insanın doğal erdemlerini geliştirmesine ve özgürlük içinde yaşamasına en uygun ortamı sağlar. Adalet, sadece devletlerin koyduğu kurallardan değil, doğanın insana bahsettiği akıl ve ahlak ilkelerinden kaynaklanır. Hukuk, sadece güçlü olanın değil, tüm insanların ortak iyiliğini gözetmelidir. Cicero'ya göre, Cumhuriyetçi bir yönetim modeli, doğal hukukun evrensel ilkeleri ile uyumlu olduğu için en adil yönetim biçimidir.

III. AURELIUS AUGUSTINUS

Aurelius Augustinus ya da daha yaygın hitap edilen haliyle Aziz Augustinus, Roma düşüncesinde dünyasında Stoacı felsefenin yerini Patristik felsefeye bırakması sürecinin en önemli isimlerindendir. Patristik felsefenin doğuşu Roma'da henüz pagan inançların hâkim olduğu ve Hristiyanlara ve Hristiyanlığa karşı şiddetli bir mücadele yürütülen Hristiyanlığın ilk dönemlerinde karşı karşıya kalınan suçlamalar karşısında bir cevap olarak yazılan *Apologia'lar* (Savunmalar) olarak kabul edebilir. Patristik Felsefenin ilk metinleri olarak kabul edilebilecek bu *Apologia'lar*da Hristiyan teolojisinin genel tartışma konularıyla birlikte siyasal iktidar ile dini iktidar, yani kilise arasındaki ilişkiler incelenmektedir.⁴⁵ Bu dönemde Hristiyanlık henüz siyasal iktidar tarafından dışlanan bir din olduğu için dünyevi iktidarla ruhanî iktidar arasındaki bu ilişkinin büyük oranda çatışmalar üzerinden işlenmesi bu durumun bir sonucudur ve Patristik felsefenin de ana temalarından biri olarak varlığını sürdürmüştür.

Augustinus, Patristik felsefenin en büyük ve en önemli ismi olmanın ötesinde aynı zamanda Katolik Kilisesinin Thomas Aquinas'a kadar, yani yaklaşık sekiz yüz yıl boyunca kabul gören resmi öğretisi ve ideolojisinin kurucusu olarak da kabul edilir. Hristiyanlığın insan doğasına dair en temel yaklaşımı olan ilk günah doktrini de temelleri Aziz Pavlus tarafından atılmakla birlikte ilk kez Augustinus tarafından tam ve kapsamlı bir şekilde kavramsallaştırılmıştır.⁴⁶

Augustinus'a göre bütün doğa, yaratıcısı olan Tanrının en büyük ve değişmez iyi olması dolayısıyla iyidir, ancak doğanın iyiliği Tanrının iyiliğine denk değildir, yani doğadaki iyilik Tanrıdaki iyilik gibi en büyük ve en değişmez iyilik değildir. İnsan da Tanrının yaratısının bir eseri olduğu için bu düşünceye göre insanın doğası da iyidir. İnsan doğası özünde iyi olmakla birlikte bu doğadan iyilik de kötülük de çıkabilir. İyiliğin nedeni yaratıcının en büyük ve değişmez iyi olmasıyken kötülüğün nedeni ise insanın değişime açık bir iyi varlık olarak istencinin bozukluğudur. İnsan doğası gereği iyi bir varlıktır, ancak ilk günah ile lekelenmiştir. İlk günahı işleyen tek insanla birlikte günah dünyaya inmiş, böylece bütün insanlar bu ilk günahın lekesini taşımaya başlamıştır. Ayrıca bu anlayışa göre ölüm de ilk günahın sonuçlarından biridir. Zira ilk günah işlenene kadar insanlar ölümsüz bir hayat yaşamaktaydılar. Ancak ilk günahın bir

⁴⁵ Ağaogulları ve Köker, İmparatorluktan Tanrı Devletine, s. 114

⁴⁶ Bilal Doğan, "Hristiyanlıkta Asli Günah Doktrini (Pavlus-Pelagius Örneği)", Doktora Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008, s. 154-155

cezası olarak dünyaya sürgün edildiler ve ölümlülükle cezalandırıldılar.⁴⁷ Dolayısıyla bu dünyadaki insan yaşamının en önemli belirleyicilerinden biri ilk günahın kendisi ve yarattığı sonuçlardır. Augustinus'un insan doğası yaklaşımı da ilk günah doktrini ve sonuçları ve üzerine kurulmuştur.

Augustinus'un felsefesinin şekillenmesinde de Cicero'ya benzer bir şekilde Roma tarihinin çalkantılı dönemlerinden birinde yaşaması etkili olmuştur. Cicero'nun felsefesinin şekillenmesinde cumhuriyet rejiminin çözülmesi sürecinde yaşamasının etkili olması gibi, Augustinus'un felsefesi de Batı Roma İmparatorluğu'nun çöküş sürecinde yaşamış olmasından ve bu dönemdeki siyasi çalkantılardan derinden etkilenmiştir. Özellikle Roma'nın barbar istilalarıyla karşı karşıya kalması, Hristiyanlığın devlet dini olarak kabul edilmesi ve Batı Roma'nın çöküşü, onun devlet, insan doğası ve otorite hakkındaki görüşlerinin şekillenmesinde belirleyici olmuştur. Roma'nın 410 yılında Vizigotlar tarafından yağmalanması, Augustinus'un "anrı Devleti adlı eserini yazmasına neden olmuştur. Bu olay, dünyevi devletlerin geçiciliğini ve Tanrı Devleti'nin ebedi olduğunu vurgulayan siyaset teorisini geliştirmesinde etkili olmuştur. Paganlar, Roma'nın çöküşünün Hristiyanlığın yayılmasından kaynaklandığını iddia ederken, Augustinus bu görüşe karşı çıkarak dünyevi devletlerin yok olmaya mahkum olduğunu ileri sürmüştür. Başlıca siyaset felsefesi çalışması olan Tanrı Devleti'nin ilk yarısını Roma İmparatorluğu'nun çöküşünden Hristiyanlığı sorumluğu tutan pagan anlayışı karşı bir "apologia" metni olarak kaleme alması da bu etkinin en net görülebileceği yerdir.⁴⁸

A. İLK GÜNAH DOKTRİNİ

Günah kavramı bütün dinler gibi Hristiyanlıkta da büyük bir ağırlığa sahiptir. Hristiyan teolojisinde günaha dair ikili bir yaklaşım görülmektedir. Buna göre iki tür günah vardır: fiili günah (peccatum actuale) ve ilk (asli) günah (peccatum originale). Fiili günah insanların bireysel bir şekilde doğa yasalarına veya tanrının yasalarına aykırı davranışlarda bulunması, bu yasaları ihlal etmesi sonucu meydana gelen günahıdır. İlk günah ise soybağı yoluyla bütün insanlığı lekeleyen, insanlığın her üyesinin ortak bir yük olarak taşıdığı, Âdem'in cennetten kovulmasına neden olan ilk ve asli günahıdır.⁴⁹

Eski Ahit'teki Âdem ile Havva'ya dair bazı anlatıların yorumlanması sonucu ortaya çıkan ilk günah doktrinini Hristiyanlığın insan doğasına dair temel yaklaşımı olarak ele alabiliriz. Antik günah, Adem'in suçu, Adem'in günahı gibi isimlerle de ifade edilen bu fikrin ilk kıvılcımları Aziz Pavlus'ta görülmekle birlikte, esasen Augustinus tarafından sistematik bir şekilde ifade edilmiş⁵⁰, sonrasında da Katolik kilisesinin en önemli öğretilerinden biri haline gelmiştir.

⁴⁷ Yavuz Kılıç, "İnsan Doğası Kavramı Üzerine Bir Çalışma", Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2004, s. 25

⁴⁸ Yasin Güzeldal, "Augustinus'un De civitate Dei Eserinde Roma'nın Düşüşü, Apokaliptik Öğeler ve Ahir Zaman Algısı", Ortaçağ Araştırmaları Dergisi, 6/2, 2023, s. 635-637

⁴⁹ Fatih Yeşilyaprak, "Aziz Augustinus ve Asli Günah Anlayışı", Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008, s. 7-8

⁵⁰ Yeşilyaprak, "Aziz Augustinus ve Asli Günah Anlayışı", s. 10

Peki, nedir Âdem'in suçu ve tüm insanlığın paylaşmak zorunda olduğu günahı? Eski Ahit'te anlatılana göre Âdem ile Havva, Cennet'te ölümsüz bir hayat yaşamaktadır. Cennet bahçesinin merkezinde iki ağaç yer almaktadır: "hayat ağacı" ile iyiliği ve kötülüğü bilme ağacı". Tanrı bu ağaçlardan "iyiliği ve kötülüğü bilme ağacı"nın meyvesini yemeyi kesin bir şekilde yasaklamış, bu yasağa uymadığı takdirde ölümlü varlıklara dönüşecekleri ve kötülüğe yenik düşecekleri konusunda Âdem'i uyarmıştır.⁵¹ Yani aslında bu ağaçlar Âdem ve Havva için bir kontrol mekanizması, Cennet'teki yaşamlarını olduğu gibi sürdürebilmeleri için her gün yüzleşmeleri gereken bir imtihandır. Havva'nın yılan tarafından ağacın meyvesini yerlese bunun ölüm gibi sonuçları olmayacağı, tam tersine gözlerinin açılacağı, Tanrı gibi iyiyi ve kötüyü bilme kabiliyetine sahip olacakları söylenerek ikna edilmesi sonucu Âdem ve Havva ağacın meyvesini yemiştir.⁵²

Tanrı'nın "iyiliği ve kötülüğü bilme ağacı"nın meyvesini yediklerini fark etmesinin ardından Âdem ile Havva cennetten kovulmuş, aynı zamanda ölümsüz hayatı da kaybetmişlerdir. Artık günahkâr ve ölümlü varlıklar olarak cennetten dünyaya düşmüşlerdir.⁵³ Eski Ahit'te olay bu şekilde anlatılmaktadır. Âdem ve Havva'nın işlediği bu suçun bütün insanlık tarafından paylaşıldığı fikri ise ilk kez Aziz Pavlus'un Romalılar Mektup'unda ortaya atılmış, böylece yukarıda bahsedildiği gibi Pavlus tarafından ilk günah doktrininin ilk kıvılcımı yakılmıştır. Bu anlayışa göre Âdem ve Havva'nın soyundan gelen bütün insanlık da aynı şekilde ölümlü ve günahkâr varlıklar olarak dünyaya gelecektir. Bu şekilde ilk günahın sonucu insanlığın dünyaya gelişidir. Âdem'in tanrının aslı buyruğuna itaatsizliğin sonucu olarak da bu dünyadaki hayatlarına ölümlü varlıklar olarak ve ilk günahın lekesini taşıyarak başlarlar.⁵⁴ Dolayısıyla sadece bu dünyada günahsız bir hayat yaşamak yeterli değildir, insanlar ilk günahın lekesinden de temizlenmek zorundadır.⁵⁵

İlk günah insanlığa sadece doğuştan sahip olduğu vaftiz ile temizlenmesi gereken bir leke değil aynı zamanda aynı zamanda kötülüğe yatkın, günahkâr bir doğa vermiştir. İlk günah öncesinde aslında insan doğasında günah işleme potansiyelini taşımaktadır, zira insan tanrı tarafından hiçlikten yaratılmıştır. Bu nedenle mutlak bir şekilde iyi bir doğaya sahip olduğu söylenemez. İnsanı iyiliğe yönelten şey kendi doğası değil Tanrı'nın doğasıdır. Zira doğası gereği iyi olan tek varlık Tanrı'dır, insan ise hiçlikten yaratıldığı için bu doğayı Tanrı'yla paylaşmaz. İlk günah sonucundaysa insan kendi doğasını "bozmuş", Tanrı'nın doğasından olabildiğince uzaklaştırmıştır.⁵⁶ O halde insanın iyiliğe ulaşabilmesi için tekrar Tanrı'ya yönelmesi gerekmektedir. İlk günah öncesi insanı iyiliğe yönelten iradesini özgür bir şekilde Tanrı'nın

⁵¹ Yeşilyaprak, "Aziz Augustinus ve Asli Günah Anlayışı", s. 11

⁵² Emine Atay Yılmaz, "Hristiyanlıkta Asli Günah İnancı", Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2005, s. 27-30

⁵³ Atay Yılmaz, "Hristiyanlıkta Asli Günah İnancı", s.32-33

⁵⁴ Aziz Augustinus'un ilk günah konusundaki tutumu o kadar keskindir ki, fikirlerini dünyaya günahkâr geldikleri için vaftiz edilmeden ölen bebeklerin de cehenneme gideceği noktasına kadar taşımıştır. Aysel Demir, "Bu Dünyadan Fırlatılma ve Aziz Augustinus'un Kutsal Devleti", Felsefi Düşün Akademik Felsefe Dergisi, 10, 2018, s. 84-85

⁵⁵ Yeşilyaprak, "Aziz Augustinus ve Asli Günah Anlayışı", s. 82-101

⁵⁶ Müslüm Turan, "İnsan Doğası ve Hukuk". Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1994, s. 67.

buyruklarına uymak için kullanabilmesidir.⁵⁷ İlk günah sonrasında ise insan iyiliğe tek başına yürüyebilme yeteneğini kaybetmiş, Tanrı'nın inayetine muhtaç hale gelmiştir.

İlk günahın bir başka sonucu ise dünyanın artık biri “iyi” biri “kötü” olan iki devlete ayrılmasıdır. Tanrının “iyi” devleti sonsuza kadar hükmünü sürdürecektir, Şeytan'ın “kötü” devleti ise sonsuz bir ızdıraba sahne olacaktır.⁵⁸ İlk günah doktrininin Augustinus'un felsefesi üzerindeki bir başka etkisi işte bu iki devlet ayrımıdır: Tanrı Devleti ve Yeryüzü Devleti. Yeryüzü Devleti'nin ortaya çıkışı tamamen Âdem'in günahı ve cennetten düşüşünün ardından insanların bu dünyada birlikte yaşama zorunluluğundandır. Tanrı'nın iktidarının olmadığı bu dünyada insanlar kendi iktidatlarını yaratıp kendi devletlerini kurmak zorunda kalmışlardır. Ancak bu devlet Antik Yunan düşüncesindeki gibi insan mutluluğunun kaynağı olmaktan çok uzaktır. Zira hem insanın günahkâr karakteri hem de Şeytan'ın yeryüzündeki varlığı yeryüzü devletini kötülükle iç içe hale getirmektedir.⁵⁹

Augustinus'un ilk günah öğretisi, yalnızca teolojik bir yaklaşım olarak kalmamış, Batı düşüncesini şekillendiren temel yapıtaşlarından biri haline gelmiştir. İnsan doğasını “kötülük” üzerinden açıklayan normatif insan doğası yaklaşımlarının temelinde ilk günah öğretisi yatmaktadır. İnsan doğasının günahkâr olup olmadığı, insanın iyiliğe ulaşabilmesi için bir dış otoriteye mi yoksa kendi aklına mı güvenmesi gerektiği gibi sorular, hem felsefi hem de siyasal düşüncenin merkezinde yer almıştır. Bugün bile, modern psikolojiden hukuk sistemlerine, devlet yönetiminden ahlak felsefesine kadar birçok alanda Augustinus'un etkileri görülmektedir. İlk günah öğretisi, bireyin ve toplumun doğasını anlamaya yönelik tartışmaların şekillenmesinde belirleyici olmuş ve insanın özgürlüğü, ahlaki sorumluluğu ve toplum düzeni gibi konularda derinlemesine analizlere ilham vermiştir.

B. ÖZGÜR İRADE VE GÜNAH

Augustinus düşüncesinde özgür irade ve günah kavramlarının ele alınışı, insan doğasının Hıristiyan teolojisi çerçevesinde bir analizini ortaya çıkarır. Augustinus'un yaklaşımı Antik Çağ'ın insan doğası yaklaşımından da bir kopuşu işaret etmektedir. Aslında Augustinus da Platoncu bir yaklaşımla insanı beden ve ruhun birleşiminden oluşan bir varlık olarak ele almaktadır. Fakat Platon'dan başlayıp daha sonra Aristoteles ve Stoacılar tarafından sürdürülen insan kavrayışı, Cicero'da da gördüğümüz gibi ruhun özüne “akıl” kavramını koymaktadır. Augustinus ise ruhun özüne arzu, istek, irade kavramlarını yerleştirir. Onun insan tasarımının temel belirleyicisi insanın akıl üzerinden değil de arzu ve irade üzerinden tanımlanmasıdır.⁶⁰

Augustinus'u özgür irade ve günah kavramları üzerinde durmaya iten temel neden “kötülük” kavramını açıklama ihtiyacıdır. Kötülük ve kötülüğün kaynağı sorunu (teodise) her türlü teolojinin temel sorularından biridir. Kendisi mutlak iyi olan bir Tanrı'nın yarattığı bu evrende kötülüğün neden var olduğu sorusu Augustinus için de mutlak surette cevaplanması gereken bir sorudur. Bu soruya verilecek cevap ise kötülüğün kaynağının Tanrı'nın dışında

⁵⁷ Muttalip Özcan, *İnsan Felsefesi*, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 2006, s. 170-171

⁵⁸ Bertrand Russell, *Batı Felsefesi Tarihi 2. Cilt*, çev. Ahmet Fethi Yıldırım, İstanbul: Alfa Yayınları, 2022, s. 104

⁵⁹ Abdurrahman Saygılı, *Kutsallık ve Rasyonellik Sarkacında Devlet*, Ankara: İmaj Yayınevi, 2014, s. 276-277

⁶⁰ Ahmet Arslan, *İlkçağ Felsefesi Tarihi 5*, İstanbul: Alfa Yayınları, 2023, s. 508-509

bırakmalıdır. Kötülüğün mutlak iyi olan Tanrı'dan kaynaklanamayacağı açıktır; bir yandan da var olan her şey aynı Tanrı tarafından yaratılmıştır. Augustinus bu zor soruya aradığı cevabı “özgür irade”de bulur: insanın kendi yapıp etmelerine karar verme gücü. Kötülük ve günah tamamen insanın “özgür irade”yi nasıl kullandığıyla ilgilidir. İnsanın kötülüğe yönelmesi kendi özgür iradesiyle yaptığı seçimlerin ve eylemlerin bir sonucudur.

Augustinus'a göre özgür irade insanlara Tanrı tarafından bahşedilmiştir. Özgür iradede anlaşılmaması gereken insanların kendi eylemlerini seçme özgürlüğüdür. Bu özgürlük aynı zamanda insanlara iyi ya da kötü davranışlar arasında bir seçim yapabilme imkânı sağlar. Tanrı'nın insana bahsettiği bir yetenek olarak özgür irade özünde iyi bir özelliktir. Ancak özgür iradenin özünde iyi olması insanların bu iradeye dayanarak kötülüğü seçmesine engel değildir; çünkü özgür iradenin nasıl kullanılacağı tamamen insanların tasarrufuna bağlıdır. İnsanlar özgür iradelerini Tanrı'nın iradesine uygun şekilde kullandıkları sürece kötülüktan uzak kalacaktır.⁶¹ İnsan, Tanrı'nın iradesinden uzaklaşıp kendine yönelik arzulara kapıldığında ise yanlış seçimler yapabilir ve bunun sonucunda da günah işleyebilir. O halde Augustinus'a göre kötülük, insanın Tanrı'nın buyruklarına karşı gelip ondan uzaklaşmasıyla ortaya çıkar.

Kötülüğün nedeni özgür iradenin Tanrı'nın buyruğuna aykırı olmasıdır. Fakat bu yorum tek başına insanların iradeyi kötüye kullanmasını açıklamaya yetmez. Augustinus burada “libido” kavramına başvurur. Augustinus'un “libido” ile anlatmak istediği sadece cinsel ya da fiziksel bir içgüdü değildir. Ona göre “libido” herhangi bir şeye karşı duyulan aşırı-arzudur.⁶² Bu arzu bedensel olabileceği gibi, örneğin servet düşkünlüğü ya da açgözlülük, hatta herhangi bir manevi tatmin duygusu da olabilir. Burada önemli olan bu arzunun “aşırı” olmasıdır. Arzu Augustinus için tek başına kötü değildir; ancak bir şey aşırı-arzulandığında kötülük ortaya çıkar.⁶³ İnsanlar “libido”nun etkisinde kaldıklarında Tanrı'nın buyruklarına uymaktansa kendi arzularının peşinden gitme eğiliminde olurlar ve bu da onların günah işlemesine neden olur. Bu şekilde libido özgür iradenin kötülüğü ve günahı ortaya çıkaracak şekilde kullanılmasına sebep olabilir.

Özgür irade yaklaşımında önemli olan husus insanları kötülüğe sevk edenin özgür iradenin kendisi değil, kötüye kullanılmasıdır. Özgür irade özünde kötü bir kavram değildir. Zira özgür irade insan varoluşunun diğer unsurları gibi insana Tanrı tarafından verilmiştir ve doğası gereği kötü olması söz konusu değildir. Tam tersine Augustinus için özgür irade bir erdemdir.⁶⁴ İnsanlar özgür iradeleri sonucu kötülüğe yönelebilecekleri gibi iyiliğe de yönelebilirler. Zira insan doğası gereği iyi ve erdemli bir hayatı seçme potansiyeline sahiptir. İnsanlar kötülük yaptıklarında bunu kendi özgür iradeleri sonucunda gerçekleştirmektedir. Tanrının iradesi mutlak iyi olduğuna göre insanların özgür iradelerini kötülük yönünde kullanmaları Tanrı'nın iradesine karşı gelmek demektir: bu da bizi günahla karşı karşıya bırakır. Özgür iradenin kötülüğe yönelmesi aynı zamanda bir “bozulma”dır; çünkü insan iyilikten uzaklaşarak kendi doğasından

⁶¹ John M. Rist, “Augustine on Free Will and Predestination”. The Journal of Theological Studies, 20/2 (1969), s. 425

⁶² Augustinus, *İstencin Özgür Tercihi Üzerine*, çev. Metin Topuz, İstanbul: Say Yayınları, 2015, s. 14

⁶³ Augustinus, *İstencin Özgür Tercihi Üzerine*, s. 15-17

⁶⁴ Rist, “Augustine on Free Will and Predestination”, s. 422

da uzaklaşmıştır.⁶⁵ Dolayısıyla kötülük/günah aynı zamanda insan doğasının bozulması anlamına da gelmektedir.

Augustinus, günahın ilk ve en büyük örneği olarak “ilk günah” kavramını da özgür irade teorisiyle birlikte ele almaktadır. Âdem ve Havva’nın ilk günahı sonucu insan doğası günah ile lekelenmiş ve ilk günahın yükü bütün insanlığın omuzlarına yüklenmiştir. Augustinus’a Âdem ve Havva’nın Tanrı’ya karşı itaatsizliğinin sonucu olan ilk günahın nedeni de özgür iradenin kötüye kullanılmasıdır.⁶⁶ Yani insan her ne kadar doğasında iyilik ve doğruluk için gerekli potansiyeli taşısa da kötülüğe ve günaha da meyillidir. Bunun nedeni de ilk günahıdır. İlk günah sadece bireysel bir eylem olmakla kalmayıp, tüm insanlığın doğasına işlemiş bir kötülük haline gelmiştir.⁶⁷ İnsan iyilik potansiyelini doğasında barındırsa da kötülük yapma yönünde güçlü bir eğilime sahiptir. Bunun nedeni ise ilk günahın insan doğası kalıcı bir şekilde lekelemesidir. Günah, insanın kendi doğasından, kişiliğinden uzaklaşıp yoldan çıkması, insan doğasının bozulması anlamına geldiğine göre, ilk günahla birlikte insanın doğası kalıcı olarak bozulmuştur.⁶⁸ İlk günah öncesi insan günah potansiyeline sahip olmakla birlikte özgür bir şekilde Tanrı’nın emirlerine uyarak Cennet’te yaşamaktaydı. Fakat ilk günah ve bunun cezası olarak Düşüş’ten sonra, ilk günahın insan soyuna kalıtsal olarak işlenmesiyle insan iyiye ve doğruya kendi başına yönelme yetisini kaybetmiştir; bu dünyada arzu ve isteklerinin kölesi haline gelmiştir.⁶⁹

İlk günah doktrini ile özgür iradenin bir araya gelmesi, Augustinus’un özgür irade kuramını bir ölçüde paradoksal hale getirmektedir. Zira ilk günahla birlikte insan doğasına eklenen kötücül alın yazısı, iradenin özgürlüğü fikriyle çelişmektedir. İnsanın doğası gereği günahkâr olduğu fikri, özgür bir biçimde iyiliğe yönelme kapasitesini baskılamaktadır. İlk günahın sonuçlarından biri de aslında özgür iradenin, “özgür”lüğünü kaybedilmesidir. İnsanın iradesini tekrar özgürleştirecek olan ise Tanrı’nın inayetidir. İnsan tek başına, Tanrı’nın inayeti olmadan, kötülükten ve günahı uzak durma gücüne sahip değildir.⁷⁰ Augustinus bu sorunu insanların iyiliğe ulaşmak için Tanrı’nın buyruklarına uymak zorunda oldukları, Tanrı’nın inayetine ihtiyaç duydukları iddiası ile çözüme kavuşturmaktadır. İlk günah nedeniyle özgür irade adeta günah işleme özgürlüğüne dönüştüğü için insan özgür bırakıldığı anda günah işleyecektir. Dışarıdan üstün bir gücün dayatması olmadan Tanrı’nın inayetine ulaşmak insan için mümkün değildir; iradenin mutlak özgürlüğü insan ruhunun günahı özgürleştirilmesiyle mümkün olacaktır.⁷¹ Augustinus’un Tanrı Devleti kuramı da bu fikrin üzerine inşa edilmiştir.

Augustinus’un özgür irade anlayışı, modern düşünceyi de derinden etkilemiş ve birçok felsefi tartışmanın temelini oluşturmuştur. Onun özgür irade konusundaki görüşleri, insanın ahlaki sorumluluğunu vurgulayarak, bireyin kendi eylemlerinden sorumlu olduğunu belirtir.

⁶⁵ Augustinus, İstencin Özgür Tercihi Üzerine, s. 144

⁶⁶ Rist, “Augustine on Free Will and Predestination”, s. 433

⁶⁷ Demir, “Bu Dünyaya Fırlatılma ve Aziz Augustinus’un Kutsal Devleti”, s. 83

⁶⁸ Augustinus, *Tanrı Devleti*, çev. Öncel Sencerman, Ankara: BilgeSu Yayıncılık, 2021, s.105

⁶⁹ Fred Berthold Jr., “Free Will and Theodicy in Augustine: An Exposition and Critique”, *Religious Studies*, 17/4 (1981), s. 528

⁷⁰ Berthold Jr., “Free will and Theodicy in Augustine: An Exposition and Critique”, s. 532

⁷¹ Turan, “İnsan Doğası ve Hukuk”, s. 77

Bu yaklaşım, modern etik ve hukuk sistemlerinin temelini oluşturmuştur. Ayrıca, Augustinus'un kötülük problemini özgür irade bağlamında ele alması, teodise tartışmalarına önemli katkılar sağlamıştır. Augustinus' göre, kötülük, Tanrı'nın yarattığı bir şey değil, insanın özgür iradesini kötüye kullanmasının bir sonucudur. Bu görüş, modern felsefede kötülük ve özgür irade ilişkisine dair tartışmalara zemin hazırlamıştır. Sonuç olarak, Augustinus'un özgür irade anlayışı, modern düşüncede insanın ahlaki sorumluluğu, bireysel özgürlükler ve kötülük probleminin anlaşılmasında önemli bir etkiye sahip olmuştur.

C. TANRI DEVLETİ

Augustinus'un tamamıyla siyaset felsefesine ayırdığı bir eseri bulunmamaktadır. Bununla birlikte siyaset ve toplum felsefesi alanındaki düşüncelerini en kapsamlı şekilde ortaya koyduğu eseri ise *De Civitate Dei* (Tanrı Devleti)'dir.⁷² Tanrı Devleti ilk yarısı itibarıyla *Apolo*gia larda gördüğümüz gibi pagan inanışlar karşısında Hristiyanlığın teolojik olarak savunulmasını içeren standart bir Patristik Felsefe metnidir. Bu eserin yazılmasının başlıca nedenlerinden biri de Hristiyanlığın savunulmasına yönelik ihtiyaçtır. Roma'nın çöküş döneminde yaşayan bir kilise babası olarak Augustinus, bu çöküşü Hristiyanlığın yükselmesiyle ilişkilendirenlere karşı inancını savunma mecburiyeti hissetmiştir.⁷³ Fakat bununla yetinmeyip Roma ile Hristiyanlık ve dolayısıyla devlet ile kilise arasındaki ilişkileri de yeniden incelemeye de girişir. Bu inceleme içinde de Augustinus'un ünlü ayrımı olan *Civitas Terrana-Civitas Dei* (Yeryüzü Devleti-Tanrı Devleti) ayrımını geliştirmiştir. Bu iki devlet ayrımı Augustinus'un siyaset felsefesine en özgün katkısı olarak değerlendirilebilir.⁷⁴ Ancak burada şu yanılgıya düşmemek gerekir: Augustinus'un Yeryüzü Devleti ve Tanrı Devleti kavramları üzerinde çalıştığı dünyevi iktidar ve ruhanî iktidarın doğrudan karşılığı değildir. Dünya üzerinde var olan herhangi bir toplumda da bu iki devletin saf haline doğrudan rastlanamaz, Yeryüzü Devleti ile Tanrı Devleti dünya üzerindeki bütün toplumlarda iç içe geçmiş haldedir.⁷⁵

Augustinus'un Tanrı Devleti (Civitas Dei) ve Yeryüzü Devleti (Civitas Terrana) ayrımı, insan doğası ve günah kavramları üzerinden geliştirdiği kurtuluş teolojisidir.⁷⁶ İki devlet ayrımı dünyevi iktidarın geçici ve kusurlu olduğu ve insanlığın ebedi mutluluğa ancak ilahi bir düzende ulaşabileceği fikrine dayanmaktadır. Dünya üzerinde yaşamış, yaşayan ve yaşayacak her insan bu iki devletten birine mensuptur. Hayatlarını kendi arzuları ve ihtiraslarına göre yaşayıp sadece kendi mutluluklarının peşinden koşanlar Yeryüzü Devleti'nin; Tanrı sevgisini ve tanrının buyruklarını hayatlarının merkezine koyanlar ise Tanrı Devleti'nin yurttaşlarıdır.

Her ne kadar Türkçe literatürde Tanrı Devleti ifade yaygınlıkla kabul görse Latince "civitas" kelimesi aslında toplumu, siyasal topluluğu ifade etmektedir. Augustinus'a göre bu iki devletin kökeninde iki farklı melek toplumu yani aydınlık ve karanlık, iyilik ve kötülük ayrımı

⁷² Paul J. Weithman, "Augustine and Aquinas on Original Sin And Function of Political Authority", *Journal of the History of Philosophy*, 30/3, (1992), s. 355

⁷³ Demir, "Bu Dünyaya Fırlatılma ve Aziz Augustinus'un Kutsal Devleti", s. 88

⁷⁴ Betül Çotüksöken, "Aurelius Augustinus", *Siyasal Düşünceler Tarihi*, Der. Ahu Tunçel ve Kurtul Gülenç, Ankara: Doğu Batı Yayınları, 2021, s. 85

⁷⁵ Peter J. Burnell, "The Status of Politics in St. Augustine's 'City of God'", *History of Political Thought*, 13/1, (1992), s. 17

⁷⁶ Leo C. Ferrari, "Some Surprising Omissions from Augustine's 'City of God'", *Augustiniana*, 20, (1970), s. 336

yatmaktadır.⁷⁷ Bu ayrımın bir sonucu olarak da bu iki devlet birbirinin mutlak karşıtı haline gelmekte ve birbirlerini dışlamaktadır. Augustinus'un kendi cümleleriyle bu iki devlet arasındaki ayrım şöyle ifade edilmektedir:

Sonuçta iki devlet de iki sevgi üzerine kurulmuştur: Yeryüzü Devleti, neredeyse Tanrı'yı küçümseyerek benliğe karşı duyulan bir sevgi üzerine; Tanrı Devleti de neredeyse benliği küçümseyerek Tanrı'ya karşı duyulan bir sevgi üzerine kuruludur. Kısacası, yeryüzü devleti kendisiyle övünürken ötekisi Tanrı ile övünür. Biri ihtişamı insanda ararken ötekisinde en büyük ihtişam Tanrı'ya mahsustur. Biri kendi ihtişamıyla başını dik tutarken öbürü Tanrı'ya şöyle der: "Benim ihtişamım sensin ve benim başımı dik tutan da" (Mezmurlar 3, 3). Birinde prensler ve egemenliği altındaki milletler, yönetme sevdasıyla yönetilirken ötekinde prensler ve kulları birbirine sevgi ile hizmet ederler, prensler herkesi düşünür kullar da itaat ederler. Biri, hükümdarlarının kişiliğinde temsil edilen kendi gücüyle mutlu olur ötekisi Tanrı'ya şöyle der: "Seni seviyorum, Ah Tanrım, gücüm sensin" (Mezmurlar 18, 1).⁷⁸

Augustinus bu iki melek toplumu, iki ayrı devlet arasında yaptığı ayrımı insanlar hakkında da yapmaktadır. Ona göre insan ırkı da ikiye ayrılmaktadır: kendi dilediği gibi yaşayanlar ve Tanrı'yı rehber tutarak yaşayanlar; yani Yeryüzü Devletinin mensupları ile Tanrı Devletinin mensupları. Augustinus'a göre bu dünyadaki her insan bu iki melek toplumundan, iki devletten birinin mensubudur. Augustinus bu ayrımı Hristiyan teolojisine göre insanlığın başlangıcına kadar götürmektedir: *"İnsan ırkının ilk ana babasının ilk evladı olan Kabil, insanların devletine mensup olurken ondan sonra dünyaya gelen Habil, Tanrı'nın devletine dahil olmuştur."*⁷⁹ İnsanların büyük çoğunluğu tensel zevklerin ve dünyevi varlıkların düşkünü olduğu için Yeryüzü Devletinin bir parçasıdır; ancak hayatlarını tanrının iradesine uygun şekilde yaşayan sınırlı bir azınlık ise erdem ve doğruluğun hüküm sürdüğü Tanrı Devletine mensupturlar. Dolayısıyla insanlar bu iki farklı melek toplumu gibi iyi insanlar ve kötü insanlar olarak ikiye ayrılır. İnsanların nasıl bir hayat yaşadıkları, dolayısıyla iki toplumdan hangisinin bir parçası olduklarını belirleyen ise kendi kararlarıdır. Yani insanı iyi ya da kötü bir insan olmaya yönelten kendi özgür iradesidir. İnsan özgür iradesiyle Tanrı'nın iradesine ve buyruklarına uygun bir hayat yaşayarak Tanrı Devleti'nin bir mensubu olabilir ya da kendi arzularının boyunduruğu altına girip Tanrı'nın iradesine karşı gelerek Yeryüzü Devleti'nin bir mensubu olarak kalabilir: *"Tanrı devletinin yurttaşları ruhlarının gösterdiği şekilde, yani, Tanrı'nın gösterdiği şekilde yaşar; ötekiler ise bedenlerinin gösterdiği şekilde, yani, kendi bildiklerine göre yaşarlar."*⁸⁰

Yeryüzü Devleti, bireysel ve toplumsal çıkarlar üzerine kurulmuştur. Yeryüzü Devletinin amacı insanları doğru ve erdemli yaşama yöneltmek değil, bu dünyadaki düzeni sağlayıp kaosu önüne geçmektir. Bu nedenle Yeryüzü Devleti için önemli olan dünyevi başarıları ve iktidarı sağlamaktır.⁸¹ Bu dünyada bir siyasal otoritenin varlığına ihtiyaç vardır; çünkü düşüşün ardından insan soyunun dünyaya sürülmesiyle birlikte ilk günahın laneti de dünyaya gelmiştir. Yani günahkâr insan beraberinde kötülüğü de dünyaya getirmiştir. Bu nedenle dünyada belli bir düzenin korunabilmesi ve barışın sürekliliği için insanların kendi siyasal yönetimlerini

⁷⁷ Augustinus, Tanrı Devleti, s.85

⁷⁸ Augustinus, Tanrı Devleti, s.117

⁷⁹ Augustinus, Tanrı Devleti, s. 120

⁸⁰ Augustinus, Tanrı Devleti, s. 107

⁸¹ Burnell, "The Status of Politics in St. Augustine's 'City of God'", s.21-22

kurmaları bir zorunluluktur.⁸² O halde dünyevi iktidara sahip Yeryüzü Devletinin insanın günahkâr doğasının bir sonucu olarak ortaya çıktığı söylenebilir. Bu nedenle Yeryüzü Devleti de kusurludur; ancak aynı zamana insanın günahkâr doğasının yol açabileceği kaosu önleyip toplumsal düzenin sağlanması için de bir gerekliliktir. Bu açıdan Yeryüzü Devletinin kendi içinde çelişkili bir varoluşu olduğu söylenebilir.⁸³

Tanrı Devleti ise Yeryüzü Devletinden tamamen farklı bir kavramdır. Augustinus'un Tanrı Devleti ile ifade etmek istediği dünyadaki herhangi bir siyasi, dini ya da toplumsal yapı değildir.⁸⁴ Tanrı Devleti özünde Tanrı'ya adanmış bir hayatı tercih eden, Tanrı'nın inayetine sahip insanların bütün dünyayı kapsayan ruhani birlikteliğidir. İradelerini Tanrı'nın buyruklarına uydurmayı başarmış bu insanlar dünyanın neresinde olursa olsunlar Tanrı devletinin yurttaşı olarak bir aradadırlar.⁸⁵ Bu nedenle Augustinus'un iki devlet ayrımını Orta Çağ felsefesinde daha sonra ortaya çıkacak olan "Gelasius doktrini" ile karıştırmamak gerekir Gelasius doktrini siyasal iktidarın seküler otoritesi ile Katolik Kilise'sinin ruhani otoritesinin birbirinden ayrılması üzerine kuruludur.⁸⁶ Augustinus ise Tanrı Devletiyle hiçbir şekilde kiliseyi ima etmemektedir.⁸⁷ Tanrı Devletinin mensupları özgür irade konusunda da belirtildiği üzere ruhlarını günahattan özgürleştirmeyi başarabilmiş insanlardır. Bu dünyada yaşıyor olsalar da bu dünyanın değerlerine göre yaşamazlar, iradelerini dünyevi çekişmelerden uzak, maddi arzulardan tamamen arınmış bir şekilde, ilahi erdemler tarafından yönetilen bir hayatları vardır. Dolayısıyla Tanrı Devletinin mensuplarının aynı zamanda dünyada gerçekten özgürlüğe sahip olan insanlar olduğu söylenebilir. Onlar için bu dünyada geçirdikleri süre sadece göklerdeki anavatana geri dönüş yolculuğudur.

Augustinus'un Tanrı Devleti ve Yeryüzü Devleti arasında yaptığı ayrım, Orta Çağ boyunca Kilise'nin siyasal iktidarla ilişkisini şekillendirmiş ve seküler iktidarın sınırlarını belirlemede önemli bir referans noktası haline gelmiştir. Orta Çağ'da kilise ve devlet arasındaki ilişkiyi şekillendiren başlıca doktrin olan Gelasius'un İki Kılıç Doktrini de Augustinus'un bu ayrımından doğmuştur. Daha sonraki süreçte, seküler devlet anlayışının gelişimi, bu iki otoritenin birbirinden ayrılması fikri üzerine inşa edilmiştir. Bu yönüyle, Augustinus'un yaklaşımı, modern laik devlet anlayışına giden süreçte kilise ve devlet ayrımına zemin hazırlayan önemli bir aşama olmuştur.⁸⁸

Augustinus'un Tanrı Devleti ve Yeryüzü Devleti ayrımı, modern çağda siyaset ile din arasındaki ilişkiyi belirlemede kritik bir noktada yer almıştır. Orta Çağ boyunca bu ayrım, bahsi geçen İki Kılıç Doktrini aracılığıyla, Kilise'nin siyasal iktidar üzerindeki otoritesini meşrulaştırmak için kullanılmış olsa da, modern dönemde farklı bir yoruma kavuşmuştur.

⁸² Weithman, "Augustine and Aquinas on Original Sin and the Function of Political Authority", s. 359

⁸³ Demir, "Bu Dünyaya Fırlatılma ve Aziz Augustinus'un Kutsal Devleti", s. 88

⁸⁴ Arslan, İlkçağ Felsefe Tarihi 5, s. 533

⁸⁵ Rex Martin, "The Two Cities in Augustine's Political Philosophy", Journal of the History of Ideas, 33/2, (1972), s.197-198

⁸⁶ Ağaoğulları ve Köker, İmparatorluktan Tanrı Devletine, s. 172

⁸⁷ Martin, "The Two Cities in Augustine's Political Philosophy", s. 199

⁸⁸ John Witte, "Facts and Fictions About the History of Separation of Church and State", Journal of Church and State, 48/1, (2006), s. 19-20

Augustinus'un Tanrı Devleti ve Yeryüzü Devleti ayrımı, sekülerleşme sürecinin temel taşlarından biri olan din ve devlet işlerinin ayrılmasına zemin hazırlamıştır. Bu ayrım, dünyevi otoritelerin ilahi otoriteden bağımsız hareket edebileceği fikrini desteklemiş ve seküler düşüncenin gelişimine katkı sağlamıştır. Augustinus, devletin ilahi bir kökene sahip olduğunu ve bu nedenle dünyevi iktidarın sınırlarının ilahi otorite tarafından belirlendiğini vurgulamıştır. Ayrıca, Augustinus'un Yeryüzü Devleti'ni günahkârların ve Tanrı'ya sırt çevirenlerin oluşturduğu bir yapı olarak tanımlaması, dünyevi otoritelerin mutlak olmadığını ve ilahi otoriteye tabi olduğunu vurgulamıştır. Bu yaklaşım, dünyevi iktidarın sınırlarını belirlemiş ve seküler düşüncenin gelişimine zemin hazırlamıştır.

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Cicero ve Augustinus insan doğası ve devlet üzerine geliştirdikleri farklı yaklaşımlarla Batı düşüncesinde önemli bir yere sahiptir. Cicero düşüncesinde insanın doğasından kaynaklanan değerler olarak karşımıza çıkan doğal hukuk ve adalet kavramları, insan doğası ile uyumlu ideal bir siyasal düzen anlayışını da beraberinde getirir. Kendisi bu ideal siyasal düzeni Roma Cumhuriyeti'nde bulmaktadır. Devlet anlayışı, adalete yüklediği toplumsal düzeni ayakta tutma işlevi, yasaların doğal hukuka ve adalete dayanması gerektiğine yönelik inancı ile hukukun üstünlüğü anlayışının ve doğal hukuk kuramının ilk tohumları Cicero tarafından atılmıştır.

Augustinus ise Hristiyan teolojisinin etkisiyle insan doğasına dair yeni ve özgün bir yaklaşım geliştirmiştir. İlk günah doktrini ve iki devlet ayrımı Augustinus'un siyasal felsefesinin merkezinde yer almaktadır. İnsanın günahkâr bir varlık olduğu fikri üzerinde şekillenen siyasal teolojisi, yeryüzü devletlerinin kusurlu olduğu sonucuna varır. Dünyevi siyasal düzenler ona göre geçicidir ve sadece Tanrı Devletine ulaşana kadar insanlar üzerinde bir hakimiyetleri söz konusudur. İnsan günahkâr doğasını yenip Tanrı Devletinin bir parçası olduğundan dünyevi iktidarların buyruğundan da kurtulmuş olacaktır. Augustinus için ideal toplum Tanrı'ya adanmış hayatların ruhani bir birlikteliği olarak ele alınabilecek bu Tanrı Devletidir.

Cicero ve Augustinus insan doğasına farklı perspektiflerden açıklamalar getirmiş olsalar da toplumsal ve siyasal tasarılarının merkezine insanı yerleştirme noktasında bir araya gelirler. Cicero, insan doğasını rasyonalite ve ahlak ekseninde ele almış, insanı doğası gereği toplumsal bir varlık olarak görmüştür. Ona göre, insanın akıl sahibi olması, onun erdem ve adalete yönelmesini sağlar. Cicero'nun doğal hukuk anlayışı, insan doğasının evrensel ahlaki ilkelerle uyumlu olduğunu ve hukukun bu doğal ilkelere dayanması gerektiğini öne sürmüştür. Augustinus ise insan doğasını Hristiyan teolojisi çerçevesinde yorumlamış ve "ilk günah" doktrini ekseninde ele almıştır. Ona göre insan doğası özünde iyidir, ancak Âdem ve Havva'nın cennetten düşüşü ile lekelenmiş ve kötülüğe yatkın hale gelmiştir. Bu nedenle, bireylerin kendi başlarına erdemli bir hayat sürmesi mümkün değildir; insanın doğru yolda ilerleyebilmesi ancak Tanrı'nın inayetiyle mümkündür. Bu bağlamda Cicero, insanın akıl yoluyla iyiye ulaşabileceğini savunurken, Augustinus insanın kendi başına yeterli olmadığını ve Tanrı'nın rehberliğine ihtiyaç duyduğunu ileri sürerek insan doğasına dair daha karamsar bir yaklaşım sergilemiştir.

Cicero'nun hukuk anlayışı, doğa yasasına dayalı bir adalet anlayışını temel alır. Ona göre, hukuk insan iradesinden bağımsız olarak var olan evrensel bir düzene dayanmalıdır. Adalet, bireylerin ve toplumun düzen içinde yaşamasını sağlayan temel ilkedir. Bu bağlamda, bireyler ve devlet, doğal hukuka uygun hareket ettikleri sürece meşruiyet kazanırlar. Augustinus ise hukuku daha çok günahkâr insan doğasının bir sonucu olarak ele almıştır. Ona göre, dünyevi hukuk sistemleri eksik ve kusurludur çünkü insanlar doğaları gereği günaha meyillidir. Mutlak adalet ancak Tanrı'nın yasalarında bulunabilir ve bu nedenle dünyevi yasalar ne kadar gelişmiş olursa olsun, Tanrı'nın yasalarıyla kıyaslandığında yetersiz kalacaktır. Bu noktada Cicero ve Augustinus arasındaki temel fark, hukukun kaynağına dair yaklaşımlarında ortaya çıkmaktadır. Cicero hukuku insan aklı ve doğa yasası ekseninde değerlendirirken, Augustinus hukuku ilahi bir çerçevede ele alarak insan yasalarını kusurlu kabul etmiştir.

İnsan doğasına ilişkin tartışmalar, modern siyasal düşüncenin temelini oluşturan toplum sözleşmesi kuramlarında belirleyici bir rol oynamıştır. Augustinus'un insan doğasını günahkâr ve zayıf olarak görmesi, Thomas Hobbes'un insan doğasının çatışmacı olduğu ve güçlü bir devletin bu çatışmayı önlemesi gerektiği düşüncesiyle büyük benzerlikler taşır. Hobbes'a göre insanlar doğaları gereği bencil ve saldırgandır, bu nedenle güçlü bir merkezi otoritenin varlığı zorunludur. Ancak Cicero'nun insan doğasını rasyonel, adalet arayışında ve toplumla uyumlu olarak tanımlaması, John Locke gibi düşünürlerin insanın akıl yoluyla iyiye ulaşabileceği fikrini geliştirmesine katkı sağlamıştır. Locke'un toplum sözleşmesi kuramında bireylerin doğa durumunda bir özgürlük içinde olduğu ancak devletin bireysel hakları korumak amacıyla var olduğu fikri, Cicero'nun hukuk ve adalet anlayışıyla örtüşmektedir.

Cicero, tüm insanların doğal olarak aynı aklı ve doğayı paylaştığını, dolayısıyla ahlaki olarak eşit olduğunu kabul etmiştir. Ancak, toplumsal ve siyasal eşitliğin mümkün olmadığını savunmuş, aristokrasinin devlet yönetiminde belirleyici bir rol üstlenmesi gerektiğini ileri sürmüştür. Augustinus ise eşitliği dünyevi bir kavram olarak değil, ilahi bir düzlemde ele almıştır. Ona göre, insanlar günahkâr doğaları gereği eşit değildir, ancak Tanrı'nın inayetiyle ruhen kurtuluşa ulaşabilirler. Yeryüzü Devleti içinde toplumsal eşitlikten bahsetmek mümkün değildir, çünkü bireylerin dünyevi yaşamları farklı sınavlarla şekillenir. Bu noktada Cicero toplumsal eşitsizliği siyasal düzenin bir gerekliliği olarak görürken, Augustinus eşitsizliği insanın kaderiyle ilişkilendirmiştir.

Cicero'ya göre devlet, bireylerin yasa birliği ve ortak yarar etrafında birleştiği bir topluluktur. Devletin temel amacı, adaleti sağlayarak yurttaşların ortak refahını güvence altına almaktır. Cicero, Roma Cumhuriyeti'ni ideal bir yönetim modeli olarak görmüş ve bu yapıyı doğal hukuka dayalı, rasyonel bir sistem olarak değerlendirmiştir. Augustinus ise devleti, insanın günahkâr doğasının bir sonucu olarak ortaya çıkan geçici ve kusurlu bir yapı olarak görmüştür. "Tanrı Devleti" ve "Yeryüzü Devleti" ayrımını yaparak, dünyevi iktidarın kaçınılmaz olarak eksik ve kusurlu olduğunu savunmuştur. Augustinus'a göre, gerçek kurtuluş ancak Tanrı Devleti'ne ulaşarak mümkündür. Bu noktada Cicero devleti akıl, hukuk ve toplumsal düzen çerçevesinde değerlendirirken, Augustinus devleti günahın bir sonucu olarak ele almış ve dünyevi devletin geçiciliğine vurgu yapmıştır.

Cicero'nun hukuk devleti anlayışı ve Augustinus'un siyasal otoriteyi Tanrı'nın inayetine bağlayan yaklaşımı, modern siyasal düşüncede devletin meşruiyeti ve sınırları hakkında iki farklı perspektifin doğmasına neden olmuştur. Cicero'nun Cumhuriyetçi düşüncesi, Montesquieu ve Madison gibi düşünürlerin güçler ayrılığı teorisini geliştirmesine katkı sağlamıştır. Cicero, aristokratik bir senatonun varlığını savunurken, aynı zamanda halkın temsil edilmesi gerektiğini de vurgulamıştır. Bu anlayış, ABD Anayasası'nın yazım sürecinde büyük bir etki yaratmış ve karma yönetim modelinin temellerinden biri olmuştur.

Cicero ve Augustinus'un insan doğası, devlet, hukuk ve siyasal düzen üzerine geliştirdikleri teoriler, modern siyasal düşüncenin şekillenmesinde kritik bir rol oynamıştır. Cicero'nun doğal hukuk anlayışı ve cumhuriyetçi yönetim modeli, liberal demokrasinin ve insan hakları anlayışının temel taşlarını oluştururken, Augustinus'un insan doğası ve siyasal otorite hakkındaki görüşleri, modern devletin sekülerleşme sürecinde farklı biçimlerde yeniden yorumlanmıştır. Bu bağlamda, Cicero'nun akılcı ve hukuk temelli siyasal felsefesi, modern anayasal düzenlerin gelişimini desteklemiş, Augustinus'un teolojik ve kurtuluş odaklı siyaseti ise din ile devlet arasındaki ilişkinin yeniden şekillenmesine yol açmıştır. Bu iki düşünürün karşılaştırmalı analizi, modern siyaset teorilerinin kökenlerini anlamada büyük bir katkı sağlamaktadır ve günümüz siyasal tartışmalarına ışık tutmaktadır.

KAYNAKÇA

- Ağaoğulları, Mehmet Ali ve Levent Köker. İmparatorluktan Tanrı Devletine. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 1996.
- Arslan, Ahmet. İlkçağ Felsefe Tarihi 4. İstanbul: Alfa Yayınları, 2023.
- Arslan, Ahmet. İlkçağ Felsefe Tarihi 5. İstanbul: Alfa Yayınları, 2023.
- Asmis, Elizabeth. "The State as a Partnership: Cicero's Definition of 'Res Publica' in his Work 'On The State'". History of Political Thought. 25/4, (2004), (s. 569-598).
- Asmis, Elizabeth. "Cicero on Natural Law and the Laws of the State." Classical Antiquity, 27/1, (2008), (s. 1-33).
- Atay Yılmaz, Emine. "Hristiyanlıkta Asli Günah İnancı". Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2005.
- Atayman Erçelik, Pelin. "Cicero". Siyaset Felsefesi Tarihi. Der., Ahu Tunçel ve Kurtul Gülenç. Ankara: Doğubatı Yayınları, 2021: (s. 62-76).
- Atayman Erçelik, Pelin. "Cicero'da Doğal Hukuk Anlayışı". Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008.
- Augustinus. *Tanrı Devleti*, Çev. Ö. Sencerman. Ankara: BilgeSu Yayıncılık, 2021.
- Augustinus. *İstencin Özgür Tercih Üzerine*, Çev. M. Topuz. İstanbul: Say Yayınları, 2015.
- Berthold Jr., Fred, "Free Will and Theodicy in Augustine: An Exposition and Critique". Religious Studies, 17/4, (1981): (s.525-535).
- Burnell, Peter J. "The Status of Politics in St. Augustine's 'City of God'". History of Political Thought, 13/1, (1992), (s.13-29)
- Cicero. *Devlet Üzerine*, Çev. C. C. Çevik. İstanbul: İthaki Yayınları, 2019.
- Cicero. *Yasalar Üzerine*, Çev. C. C. Çevik. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2021.
- Cicero. *Yükümlülükler Üzerine*, Çev. C. C. Çevik. İstanbul Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2021.
- Çotuksöken, Betül. "Aurelius Augustinus". Siyaset Felsefesi Tarihi. Der., Ahu Tunçel ve Kurtul Gülenç. Ankara: Doğubatı Yayınları, 2021: (s. 77-91).
- Demir, Aysel, "Bu Dünyaya Fırlatılma ve Aziz Augustinus'un Kutsal Devleti". Felsefi Düşün Akademik Felsefe Dergisi. 10 (2018), (s.74-94).
- Doğan, Bilal. "Hristiyanlıkta Asli Günah Doktrini (Pavlus-Pelagius Örneği)". Doktora Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008.
- Ferrari, Leo C. "Some Surprising Omissions from Augustine's 'City of God'". Augustiniana, 20, (1992), (s.336-346).
- Güzeldal, Yasin. "Augustinus'un De civitate Dei Eserinde Roma'nın Düşüşü, Apokaliptik Ögeler ve Ahir Zaman Algısı". Ortaçağ Araştırmaları Dergisi, 6/2 (2023): (s. 630-645).
- Kılıç, Yavuz. "İnsan Doğası Kavramı Üzerine Bir Çalışma". Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2004.
- Martin, Rex. "The Two Cities in Augustine's Political Philosophy". Journal of the History of Ideas, 33/2, (1972), (s. 195-216).
- Mitsis, Philip. "The Stoic Origin of Natural Rights", Topics in Stoic Philosophy, Der. K. Ierodiakonou, Oxford: Oxford University Press, (1999), s.155-177.

- Öner, Emine Saadet. “Augustinus’un Tanrı Devleti”. Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008.
- Özcan, Muttalip. İnsan Felsefesi. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 2006.
- Rist, John M. “Augustine on Free Will and Predestination”. The Journal of Theological Studies, 20/2 (1969): (s. 420-447).
- Russell, Bertrand. *Batı Felsefesi Tarihi 2. Cilt*, Çev. A. F. Yıldırım. İstanbul: Alfa Yayınları, 2022.
- Saygılı, Abdurrahman. Kutsallık ile Rasyonellik Sarkacında Devlet. Ankara: İmaj Yayınevi, 2014.
- Seagrave, S. Adam. “Cicero, Aquinas, and Contemporary Issues in Natural Law Theory”. The Review of Metaphysics, 62/3 (2009): (s. 491–523).
- Turan, Müslüm. “İnsan Doğası ve Hukuk”. Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1994.
- Uslu, Ateş. Siyasal Düşüncelerin Toplumsal Tarihi – 1. İstanbul: Yordam Kitap, 2022.
- Weithman, Paul J. “Augustine and Aquinas on Original Sin and the Function of Political Authority”. Journal of the History of Philosophy, 30/3, (1992), (s.353-376).
- Wiesen, David S. “Cicero’s Image in America and the Discovery of De Republica”. History of Classical Scholarship, 2 (2020): (s. 159-179).
- Witte, John. “Facts and Fictions About the History of Separation of Church and State”. Journal of Church and State, 48/1, (2006): (s. 15-45).
- Wood, Ellen Meiksins. *Yurttaşlardan Lordlara*, Çev. O. Köymen. İstanbul: Yordam Kitap, 2020.
- Wood, Neal, Cicero’s Social and Political Thought, California: University of California Press, 1991.
- Yeşilyaprak, Fatih. “Aziz Augustinus ve Asli Günah Anlayışı”. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2004.

EXTENDED SUMMARY

HUMAN NATURE AND THE STATE IN CICERO AND AUGUSTINE

Oguzhan Mehmet Sahin, RA.

Artvin Çoruh University, sahinom@ankara.edu.tr

<https://orcid.org/0009-0009-1012-9469>

The study examines Cicero and Augustine's perspectives on human nature and the state, highlighting their profound influence on Western thought during the transition from antiquity to the Middle Ages. Cicero, a Roman statesman and philosopher, regarded the Roman Republic as an ideal political system. He emphasized natural law and justice as universal principles inherent in human nature, asserting that justice is the foundation of societal cohesion. Cicero's concept of natural law, deeply influenced by Stoicism, held that justice and laws derive legitimacy from a divine, rational order shared by all humanity. This view established a moral framework transcending political and cultural boundaries. However, Cicero also supported a hierarchical social and political structure, believing governance should rest with the most capable individuals. His advocacy of an aristocratic republican model reflected his concern for preserving stability and the ideals of the Roman Republic.

Cicero's synthesis of Greek philosophical traditions with Roman ideals positioned him as a key figure in bridging classical and medieval thought. He rejected both monarchy and radical democracy, favoring a balanced republic where laws were aligned with natural law. This approach, while idealistic in its universal aspirations, also defended the practical realities of Roman aristocratic rule. Cicero's works, particularly his emphasis on justice as an intrinsic value, laid the groundwork for the later development of natural law theories, notably influencing Christian thinkers.

Augustine, a major figure in early Christian philosophy, approached human nature and governance through a theological lens. His doctrine of original sin, a central element of his thought, argued that human nature, though inherently good, was corrupted by Adam and Eve's disobedience. This original sin introduced moral frailty and a susceptibility to worldly desires, shaping Augustine's views on human institutions. For Augustine, human existence is marked by a dual nature—good yet flawed—and this duality influenced his political theology.

A cornerstone of Augustine's philosophy is his distinction between the "City of God" (Civitas Dei) and the "Earthly City" (Civitas Terrena). The City of God represents a spiritual community of those who live according to divine will, seeking eternal salvation through love for God and moral virtue. By contrast, the Earthly City symbolizes human institutions corrupted by sin and driven by pride and material ambition. Augustine argued that earthly governance, while necessary for maintaining

social order, is inherently flawed and temporary. True justice and fulfillment, he claimed, are only achievable within the City of God, a transcendent and eternal realm.

Augustine's views on governance reflect his theological priorities. He saw political authority as a tool that, despite its imperfection, could curb evil and guide individuals toward a higher moral purpose. However, he remained critical of human institutions' capacity to achieve lasting justice, emphasizing the ultimate need for divine grace and spiritual salvation. This theological perspective contrasted sharply with Cicero's more optimistic view of human reason and governance.

The study highlights the differences between Cicero and Augustine's approaches to human nature and the state while also recognizing their shared influence on Western thought. Cicero's belief in reason, natural law, and the moral potential of humanity reflects the classical humanist tradition. In contrast, Augustine's focus on original sin and divine grace underscores the limitations of human efforts and the need for spiritual redemption. Cicero's universalism is grounded in a rational order accessible to all, while Augustine's theology points to a divine order beyond human comprehension.

Despite their differing views, both thinkers shaped their respective eras and provided foundations for later developments. Cicero's adaptation of Greek philosophy to Roman contexts influenced the evolution of natural law theory and its application in medieval Christian thought. Augustine's integration of classical philosophy with Christian theology redefined political and moral philosophy, emphasizing the relationship between earthly and divine authority. Together, their ideas bridged the intellectual traditions of antiquity and the Middle Ages, leaving a lasting legacy on Western political and moral philosophy.